

Chartaszó 2.

2015

Chartaszó 2.

**Válogatás
a Charta XXI Megbékélési Mozgalom
honlapjának írásaiból
2015**

Szerkesztette: Ottlik Domonkos

Charta XXI Egyesület
Budapest
2020

A borítón Józsa Judit: Összetartozás c. emléklakettje látható.

ISBN 978-615-6232-05-2

© Charta XXI. Egyesület

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

KÉSZÜLT MAGYARORSZÁG
KORMÁNYÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

2020.

ELŐSZÓ

„...használt a házigazdához, aki kincseiből újat és régit hoz elő.”
(Mt 13, 52)

Kétezer-tizenöt.

Ebből az évből válogattuk össze a legideillőbb írásokat a Charta XXI honlapjáról. Fel tudja idézni a Kedves Olvasó, hogy mik történtek ebben az évben az életében? Mik voltak a meghatározó közösségei, tevékenységei, kapcsolatai? Hol lakott? Mennyit változott azóta a családja, vagy azok, akik körülveszik...? Annyi változás zajlik körülöttünk folyamatosan. Most, öt évvel később, kétezer-húszat írunk. A koronavírus második, őszi hullámában írom ezeket a sorokat – talán nem kell felsorolnom, mennyi változást hozott egyedül ez az idei év.

Viszont a sok változás rámutathat arra, hogy vannak dolgok, amelyek megmaradtak nekünk változatlanul, és biztonságot nyújthatnak. Például Tamási Orosz János írja ebben a válogatásban, Esterházy Lujza könyvét olvasva: *„Mindenekelőtt – szeretettel. Nem lehet másképp élni, mert lehetetlen elérnünk az emberhez, az emberséghez méltó életminőséget úgy, hogy értékrendünkben az első helyen ne a szeretet szerepeljen.”* Vagy erőt adhat a saját értékeink megtalálásában Molnár Imre tanulmánya Esterházy Jánosról, akinek szilárd gerincű, következetes és önfeláldozó kiállása a szlovák-magyar testvériség mellett szintén egy olyan időszakban történt, amikor nem lehetett tudni, mit hoz a holnap. Vagy azok a hírek, a „kis színesek”, amelyek öt év távlatából is friss fuvallatot jelentenek az annyi meg nem értéssel és aktuálpolitikai hullámzásokkal terhelt szomszédkapcsolataink számára, és azt üzenik, hogy a sok lehúzó, sárdobáló és indulatvadász hír között figyelmes szívvvel megtalálhatjuk azokat is, amelyek rámutatnak a világ reményteli, jó oldalára.

Arra hívom következő ötven oldalon a Kedves Olvasót, hogy azzal a szemmel is olvassa ezeket az írásokat, hogy ebben a kavargó, nyugtalan világban mi szól bennük az értékek állandóságáról, a sok ellenerővel szembeni útkeresésről, és mi ad reményt, hogy megtalálva a jót magunkban és másokban, bizakodóbb szívvvel állhassunk a 2021-es év elé.

Ehhez a reménygyűjtő utazáshoz szubjektív kapaszkodókat is hagytam az írásokban: a félkövér kiemelések tőlem származnak, azoknál a mondatoknál, amelyek engem a leginkább megerősítettek a fentiekben. Azokat a mondatokat pedig, amelyek Önnek adja a legtöbb békét, Kedves Olvasó – gyűjtse össze, írja ki, mentse el magának, hogy kéznél legyen, amikor eszébe jut.

Így használhatjuk fel ezeket a régi kincseket, új módon.

Ottlik Domonkos
Charta XXI Megbékélési Mozgalom

TARTALOM

ELŐSZÓ	4
TARTALOM.....	5
A MEGBÉKÉLÉSEN GONDOLKODVA	6
CALLMEYER FERENC: MI A KÁRPÁT-HAZA?	7
SURJÁN LÁSZLÓ: A „HIDAK EURÓPA NÉPEI KÖZÖTT” C. KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓJA NAGYBEREGEN ..	9
SURJÁN LÁSZLÓ: LESZ-E SZERB-HORVÁT MEGBÉKÉLÉS?	11
SURJÁN LÁSZLÓ: EGY SZERB, AKI TUDOTT MAGYARORSZÁGÉRT ÉLNI ÉS HALNI.....	13
SURJÁN LÁSZLÓ: A MEGBÉKÉLÉS RÖGÖS ÚTJA.....	14
CHARTÁS SZEMMEL OLVASVA	16
SURJÁN LÁSZLÓ: MÍTOSZ ÉS VALÓSÁG	17
SURJÁN LÁSZLÓ: „AHOL HALOTTASAK AZ ESTÉK”	18
TAMÁSI OROSZ JÁNOS: SORSKÉRDÉSEK MARGÓJÁRA VETVE	21
SURJÁN LÁSZLÓ: ALAPOK NÉLKÜL NE ÉPÍTSÜNK HÁZAT	24
GHEORGHE FALCĂ POLGÁRMESTER KIÁLLT ÁRADON A MAGYAROK MELLETT	25
KÉTNYELVŰSÉG: NEM FÁJ, NEM ÁRT SENKINEK.....	27
ESSZÉK.....	28
KABDEBÓ LÓRÁNT: „BOMBA RAKNA JÖVŐT”	29
MOLNÁR IMRE: ESTERHÁZY JÁNOS A SZLOVÁK-MAGYAR MEGBÉKÉLÉSÉRT	41
UTÓSZÓKÉNT.....	54
TAMÁSI OROSZ JÁNOS: FOHÁSZ MEGBÉKÉLÉSÉRT	55
FÜGGELÉK	58

A MEGBÉKÉLÉSEN GONDOLKODVA

Rövid írások a Megbékélési Mozgalom honlapjáról

*Josefina de Vasconcellos: Megbékélés.
Szent Mihály-katedrális, Coventry, Egyesült Királyság*

„A szobrot a második világháború utóhatásai ihlették” – vallotta róla egyszer az alkotója. – Európa sokkos állapotban volt, az emberek alig hitték, ami történt. Egy újságban olvastam egy nőről, aki keresztülgyalogolta Európát, hogy megtalálja eltűnt férjét, és ez annyira megihatott, hogy ez indította a szobor elkészítésére. Ekkor adtam a szobornak az Újraegyesülés címet. Aztán megláttam, hogy nem csak két ember újraegyesüléséről, viszontlátásáról van szó, hanem remélhetőleg a korábban harcban álló nemzetek újraegyesüléséről, megbékéléséről is.”

Az alkotás a németek által lebombázott katedrális romjai közt áll. A mellette felépített új katedrális építésében drezdai németek is részt vettek – ahogy szintén rommá bombázott Coventry lakói is Drezda újjáépítésében.

Nem véletlenül mondja Gary Chapman, Az öt szeretetnyelv írója:

„Az emberiségnek csodálatos képessége van a megbocsátásra.”

CALLMEYER FERENC:

MI A KÁRPÁT-HAZA?

Nézem az úrből Európát (az internet segítségével ez ma igen egyszerű!). Gyönyörűen rajzolódik ki a Kárpátok karéja, benne a Kárpát-medence. Innen 3-4 kilométer magasságból a föld felszínét nem keresztezik politikai országhatárok, s merem remélni, hogy a valóságban is spiritualizálódtak (vagy fognak).

Itt élek én sokadmagammal egy medencében, ahová a közös múlt mindannyiunkat, magyar, horvátot, szlovákot, transzilvániaiakat, és még jó néhány etnikumot ezer éve összeköt. A földrajzi, Isten megalkotta keretben itt élünk mi, ez a hazánk. Kárpát-hazának nevezem e természetes tájat, az új, általunk is megteremtendő Európának jellegzetes részét, s felejtetni szeretném a gondokat, melyek talán a tizenkilencedik század óta szerencsétlenül terhelnek.

Callmeyer Ferenc (1928-2020)

Itt élünk tehát ezer év óta, ahol a keletről beáramló magyar törzsek országot alapítottak. Országot nemcsak maguknak, hanem a már itt élőknek és a később érkezőknek is. Miként egy szlovák nyelvű gimnáziumi tankönyv írja: „895-ben megjelentek a magyarok, és ahol több ezer éven keresztül nem sikerült a legkülönbözőbb népeknek (szarmatáknak, gepidáknak, gótoknak morváknak stb.) birodalmat alapítaniok, megteremtették az azóta is élő ezer éves országot.”

Ide, ebbe a Kárpát-hazába születtem számos honfitársammal, szlovákokkal, németekkel, horvátokkal, transzilvániakkal, hogy részese legyek a sorsuknak. Ebbe a közös létbe, ahol nemzeti etnikumhoz tartozásról neveink tanúskodnak, hasított bele a francia forradalom nemzeti öntudatot feltámasztó nacionalizmusa s vezetett 20. század mindannyiunkat sértő Versailles-i (trianoni) szerződéséhez és annak következményeihez.

Eszemet már tudó gyerekként szüleim, nagyszüleim és rokonaim elbeszéléséből sötét árnyék-ként emlékszem Trianonra. Sok kárpát-hazai család éveket töltött 1920 után vagonokban, szülőföldjéről elűldözve, a megcsonkolt föld szűkebb határai között. Tanárain, akiknek nagy része a felvidéki cipszer földről menekült, sokat meséltek az összetartó erőről, mely bennük is, szokásban a szülőföld iránti ragaszkodást kinevelte.

Temérdek időnek kellett aztán elteltie, míg érettségünk, eszünk és történelmi ismereteink megmagyarázhatatlan világtörténelmi kérdéseket táltal elénk. Be kellett következnie annak, amire a logika, az észszerűség évtizedekig adós maradt felelettel: melyik a nemzetközi közjognak a tovább már nem osztható egysége, a nép, milyen önálló államiságra jogosult? Sokszor gondolkodtam a hegyi törököknek nevezett kurdokra, meg a katalánokra vagy a baszkokra. Folytathatnám a sort, de számomra „csehszlovák” nép, melyet Masaryk Tamás, Wilson amerikai elnök

barátja talált ki, éppoly megmagyarázhatatlan volt. Ma már tudjuk: cseh és szlovák nép létezik, s a mesterségesen összetákolt Jugoszlávia is ismét népelemeire oszlott.

Tudtam és azóta is vallom, hogy a haza, mely minket is befogadott, ezer éven keresztül engedelmeskedett a szentistváni igazságnak: „mert az egynyelvű és szokású ország gyenge és esendő”. Így élt békésen ezer esztendőn keresztül sokféle nép, itt a Kárpát-hazában.

Családirag mellységesen érintett lévén országrészeink elszakadása okozta kérdésekben már régóta csak a Kárpát-hazai megbékélésben hiszek. **Hiszek abban, hogy az ezeréves közös múlt, a történelem a Kárpátok gyűrűjében sorsközösséget alakított ki.** Szokásaink közösek. Nép-dalaink, építészetünk a közös múlt emlékét őrzik. Költőink (Zrínyi, Petőfi, Országh-Hviezdoslav) egymástól tanultak, több az összekötő, mint szétválasztó elem. **Természetesen az együtt-lét hibátlan sohasem volt. Mint ahogy még egy családban sem élnek az emberek felhőtlen nyugalomban.**

Nemrég együtt jártuk Révkomárom utcáit, tereit. Jólesően vettük észre, hogy itt ma a múlt kitörülhetetlenül van jelen, van Klapka tér és Jókai-emlékmű. Bejártuk a legutóbbi városépítészeti eredményeket, a Selye János Egyetem udvarát, s az Európa Udvarát. Tervezte Litomericzky Nándor magyar és Peter Varga szlovák építész! Átmentünk a Vatikánt szimbolizáló toronyépület kapuzatán melyet egy méteres Szent Korona díszít – csakúgy, mint a pozsonyi dóm tornyát Máris Terézia óta aranyozott változatban. Tudjuk, Pozsonyban a június a koronázás hónapja, amikor István király koronájának replikájával eljátsszák a koronázási ceremóniát. A Szent Korona az övék is – ezer év óta.

Gyűjtöm a Szent Istvánról készült oltárképeket. Szerke a Kárpát-hazában ott vannak a szent királyt megörökítő képek, melyeken a koronában szimbolizált országot felajánlja a Boldogasszony-nak. Telkin 1805-től a németek pénzén épült templomban, vagy Pusztinán, a gyimesi csángók szép templomában. Bátran mondhatom: ez a Korona tartotta össze és tartja ma is ezt a Kárpát-hazát! **Gondjaink itt a földrajzi egységben közösek, csak ezzel az összetartozás érzésével léphetünk át a Haza, a közös Haza újabb évezredébe.**

Forrás: <http://epiteszforum.hu/karpat-hon-egy-epitesz-politikai-epizodszeropei>

SURJÁN LÁSZLÓ:

A „HIDAK EURÓPA NÉPEI KÖZÖTT” C. KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓJA NAGYBEREGEN

Tisztelt Egybegyültek! Tisztelt Ünneplő Közösség!

Nem tudom, csak remélem, hogy ünnepi hangulatban jöttek el erre a kiállításra, noha Kárpát-alján az ünnepet okkal halványítja a feszültség és a bánat. Ennek a kiállításnak többféle üzenet van. Az egyik az, hogy nem véletlenül jelennek meg itt ezek a képek éppen ezekben a nehéz időkben. Nem felejtjük ennek a térségnek közép-európai gyökereit. **Ez a vidék maga is híd Prága-Bécs-Budapest valamint Lviv és Kijev között. Közép-Európa nem hagyhatja magára Kárpátalját a nehéz időkben.**

Nem kell sokat kutakodni a XX. század magyar költészetében, hogy a magánosság, magára maradttság érzésével találkozunk. Csak felvillantok három részletet. Először Tóth Árpád: „Magam vagyok. Nagyon. Kicsordul a könnyem. Hagyom.” majd Áprily Lajos: „Ülök magam tompán a téli ködben” végül József Attila: „Magad vagy, mondták; bár velük voltam volna én boldogan.”

A modern világ elmagányosító hatását sokan vizsgálták, sokféleképp magyarázták, de egy dologban szinte közmegegyezés van: ez a helyzet természetellenes és ártalmunkra van. Mintha a Biblia igazságát bizonyítanák: nem jó az embernek egyedül lennie. (Mózes I. 2,18)

Kiállításunk olyan embereket állít elénk, akik valamiképp hídszerepet töltöttek be életük folyamán. Távoli vidékekről érkeztek Magyarországra és itt alkottak nagyot, itt lettek szentként máig ható példaképek, vagy épp fordítva, itt születtek és másutt teljesedett ki az életük. A bemutatott emberek egyszerre hívják fel a figyelmünket arra, hogy a Kárpát-medence ezer éve szerves része az európai kultúrának, továbbá arra is, hogy a kereszténység nem választható el Európa kultúrájától. Ennek a kultúrának lényege az is, hogy a különböző nemzetek is összetartoznak, különösen, ha egy közös földrajzi térben élnek egymás mellett. Ha megértjük ezt, akkor

A vándorkiállítás, itt épp Aradon

talán nemcsak egymás mellett, hanem valóban együtt tudunk élni, közösen teremtve magunknak és utódainknak szép életet.

Ez a kiállítás nemcsak „híd-emberekről” szól, hanem maga is híd.

Látható volt Brüsszelben, Füleken, Aradon, Nagyszombaton és Félben, s most immár Nagyberegen is. Remélem, hogy még több kárpátaljai településre is eljut, hogy közvetítse, ami a képeken látható és azt is, ami nem: hogy a láthatatlan hidak láncolata azért köt össze mindannyiunkat, hogy a magány ne kösse gúzsba egyikünket se.

Köszönöm Tancsinec Edinának és mindenkinek, aki segítette, hogy a Hidak Európa népei között vándorkiállításunk Nagyberegen is megtekinthető, s kívánom, hogy a képek nézése közben és talán éppen hatására a kiállítás nézői között is hidak épüljenek.

Isten áldja kedves mindannyiukat!

Budapest – Nagybereg 2015. március 29. Virágvasárnap

SURJÁN LÁSZLÓ:

LESZ-E SZERB-HORVÁT MEGBÉKÉLÉS?

Megkezdődött a táblacsata újabb fordulója Horvátországban. Kihelyezték Horvátországban az első cirill betűs helységnévtáblákat – írta szerdán a Tportal internetes oldal, amely szerint Gospic városától keletre, a boszniai határnál fekvő megyei Donji Lapac járásban tették ki őket. (Részlet egy MTI jelentésből)

A horvát közútkezelő vállalat alkalmazottai felállították a cirill betűs helységnévtáblákat, miután több hónapig dacoltak a közigazgatási minisztérium utasításával, amely szerint végre kell hajtaniuk a kisebbségügyi törvény és a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatáról szóló jogszabályt.

A Donji Lapac járáson kívül még 19 járásban kellene kihelyezni cirill és latin betűs helységnévtáblákat.

A közigazgatási minisztériumban remélik, hogy a kétnyelvű táblák nem lesznek erőszakkal eltávolítva. Arsen Bauk tárcavezető kijelentette: elvárja, hogy Horvátországban tiszteletben tartásuk a nemzeti kisebbségek nyelvi jogait az alkotmánnyal és a törvényekkel összhangban, nemcsak Donji Lapacon, hanem az ország minden járásában és városában. A remény, inkább jámbor óhaj, nem biztos, hogy teljesül. 2013-ban Vukovár területén már több táblát összetörték.

Horvátországban kétharmados törvény írja elő, hogy kétnyelvű táblákat kell elhelyezni azokon a településeken és közigazgatási egységeken, ahol a lakosság több mint harmada nem a többségi horvát néphez tartozik. A háborús múlt miatt különösen Vukovár városában ütközött komoly ellenállásba a törvény végrehajtása. A város horvát nemzetiségű lakói sérelmezték, hogy a cirill betűs feliratok az 1991-95-ös délszláv háborúk borzalmaira emlékeztetik őket.

Tavaly nyáron egy vukovári nacionalista civil szervezet népszavazás kiírását kezdeményezte a törvény módosítása, a kisebbségi kvóta megemlése érdekében. Több mint 520 ezer támogató aláírást gyűjtöttek össze, ami jelentősen meghaladja a választásra jogosultak törvényileg előírt

10 százalékát. Az alkotmánybíróság viszont augusztusban úgy döntött, hogy nem tartható népszavazás Horvátországban a kisebbségi nyelvhasználati jog kereteinek megváltoztatásáról, mert a javasolt kérdés nem összeegyeztethető az ország alaptörvényével. A taláros testület döntése értelmében Vukováron a városi tanácsnak a kormánnyal egyeztetve kell megtalálnia a módját a táblák elhelyezésének.

Az egész történet ismét csak egy bizonyíték arra, hogy a népek között kiengesztelődés nélkül nem lehet parancsra békét teremteni. Fájdalmas és nehéz út, amin a háború borzalmai után a horvátoknak és a szerbeknek végig kell menniük. A megbékélés fontos, sőt elengedhetetlen, ám nem lehet politikai színjátékkal helyettesíteni és nem születik meg alkotmánybírósági határozatból sem.

A horvát-szerb feszültség megmutatja, hogy régiókban a megbékélés nem korlátozódik Magyarország megcsonkításának ügyére. Ugyanakkor közvetve mégis összefügg ez az ellenségeskedés Trianonnal, hiszen a szerbek és horvátok csak az első világháború után kerültek egy államba. Jugoszlávia viszont, ahogy Csehszlovákia sem, nem bizonyult tartós képződménynek.

A Charta XXI megbékélési mozgalomnak jelenleg 147 horvát és 96 szerb anyanyelvű támogatója van.

SURJÁN LÁSZLÓ:

EGY SZERB, AKI TUDOTT MAGYARORSZÁGÉRT ÉLNI ÉS HALNI

Lehet-e egy kisebbségi ember hű polgára az országnak, amelyben született? Buta kérdés, hát miért ne lehetne? Könnyű az igent kimondani egy olyan országban, amelyben a más nemzethez tartozók száma csekély. A mai Magyarországon fel sem merül már a kérdés sem. Nyílt vita szomszédainknál sincs erről, de kimondatlanul is felelnek, és sajnos nemmel felelnek rá.

Alighanem ez a nem magyarázza a szlovák kormányzat hisztérikus reakcióját a magyar kettős állampolgárságra. Ha a magyar nemzethez tartozás nem tenné az állam szemében eleve gyanús személlyé a szlovák állampolgárok mintegy tíz százalékát, akkor ugyan kit zavarna, hogy valakinek két útlevél is van a zsebében?

Pedig a hazához való hűség nem függ az anyanyelvtől. Történelmünkben van erre egy kiemelkedő példa: Damjanich János. Igaz, őt a magyar köztudat magyarként tartja számon, s sokan fel is hördülnének, ha ezt valaki kétségbe vonná. Jócskán lehet tőle olyan mondatokat idézni, amelyekben maga is magyarként nyilvánul meg. Tudjuk, hogy családi körben is magyarul beszélt. Ám nem a szerbet adta fel ezért, hanem a németet szorította ki a magyarral. De figyeljük csak a következőt: „... ha tisztába jövünk a némettel, akkor ne keress engem a sereg-nél, hanem gyere le Magyarátra, ott meglátsz egy vén rácot, aki kapálja a szőlő tövét, s issza a tavalyi levét, az én leszek.” 1849 áprilisában mondta ezt, amikor még a győzelem lehetségesnek látszott.

Hogy öregségét Magyarátra tervezte, ennek oka alighanem a magyaráti bor. (Magyarád, régebben Magyarát, románul Măderat, falu Arad megyében. Ma Pankota része.) A településen kevés magyar élhetett már akkor, a lakosok többsége román volt. Nyelvüket Damjanich jól beszélte, hitüket osztotta, a híres magyaráti fehérborokat pedig alighanem kedvelte. Magyarorszáért kész volt harcolni, kész volt meghalni, de ettől még nem akart magyarra lenni.

Damjanich-emlékmű Szolnokon

SURJÁN LÁSZLÓ:

A MEGBÉKÉLÉS RÖGÖS ÚTJA

A nemzetek közötti megbékélés nem állami nyilatkozatok kérdése. Oly sok ilyen, néha jószándékú, néha eleve csalárd próbálkozás volt már. Ha valós megbékélést, jószomszédi kapcsolatokat akarunk, akkor nem elégedhetünk meg sem a kulturált kormányközi együttműködéssel, sem a közös érdekek alapján történő összefogással. **El kell érni, hogy a közgondolkodás ne tekintse a másik nemzetet ellenségnek.** Ehhez megfelelő közoktatás, egymás alaposabb megismerése szükséges és sok-sok őszinte emberi kapcsolat.

Többen kérdezik, hogy miért nem gondolom fontosnak az államok közötti szerződéseket, általában véve miért nem hiszek a politikai szintű megbékélésben. Legelőször nemzedékem tapasztalatára hivatkozom. Túl sokszor és túl soká láttunk olyan feliratokat, hogy „Éljen és virágozzék a magyar és szovjet nép örök és megbonthatatlan barátsága.” Mindannyian tudtuk, hogy ebből egy szó sem igaz.

De XX. század más, ennél rosszabb példát is mutat. Itt van Jugoszlávia és Magyarország viszonya. Kezdetben úgy tűnt, hogy Trianon után Prága, Bukarest és Belgrád kemény és ellenséges gyűrűt von körénk. Akkor a magyar külpolitika legfőbb törekvése az volt, hogy kitörjön az elszigeteltségből. Erre Olaszország adódott partnernek, de korán felmerült a szerbek felé történő nyitás gondolata is. 1926. augusztus 29-én Horthy Miklós Mohácson emlékezett meg a csata 400 éves évfordulójáról. Váratlan és nagy szenzáció volt ez a beszéd. Az államfő ugyanis megemlékezett déli szomszédunkról, aki négy évszázaddal ezelőtt velünk együtt küzdött a török

*Markovics jugoszláv és Bárdossy magyar külügyminiszterek kicserélik az örök barátsági szerződés okmányait. Középen az asztal sarkánál Teleki Pál miniszterelnök.
1941. febr. 27. Budapest*

ellen, a világháború fordulata azonban ellenünk állította csatasorba. – Remélem, – mondotta a kormányzó – hogy most már hamarosan visszatérhet közénk a régi barátság és megértés.

Noha azonnali felmelegedés nem követte ezt a beszédet, a kapcsolatok normalizálódása ekkor indul meg, ami ugyan lassan haladt előre, de megállítani már nem lehetett. A 1940. december 12-én aláírták Belgrádban. Ratifikálására 1941. február 27-én került sor. Hogy azután öngyilkosságba kergessük Teleki Pál miniszterelnökünket és az ő halálos figyelmeztetése ellenére április 11-én a németek oldalán megtámadjuk Jugoszláviát.

A hatalom csúcsán könnyű szép szavakat megfogalmazni, valós összefogásra, együttműködésre csak a múlt bűnein túlnézni képes, kiengesztelődött társadalom alkalmas. Butaság persze a „vagy-vagy”. Olyan szembeállítás, hogy vagy államközi megegyezés, vagy civil kapcsolatépítés szembeállítás értelmetlen. A „*nemcsak, hanem is*” a helyes álláspont.

CHARTÁS SZEMMEL OLVASVA

Recenziók a megbékélés irodalmából

MÍTOSZ ÉS VALÓSÁG

Ahogy egy ember helyes önismeret nélkül nem képes beilleszkedni a társadalomba, úgy egy nemzet is csak megnehezíti a helyzetét, ha önértékelése nem felel meg a tényeknek. Amikor Makkai Sándor előítéletekről ír, nem áll meg az előítélet elméleténél és lelki rugóinál. Kisebbségbe került magyarként szembenéz a valós helyzettel. „*Mi Románia polgáraivá lettünk; ennek az országnak törvényei és törvényes rendje a mi életünk meghatározója lett. Mi ennek a rendnek kereteiben, ezekbe beilleszkedve kell, hogy magyarságunkat megtartsuk, nem mások ellen, hanem a magunk öröklött lelki és szellemi egyéniségének békés és munkás érvényesítése érdekében.*”

A tényekhez való ragaszkodás nemcsak ennek a helyzetnek a tudomásulvételét jelenti, hanem ennél, ha lehet, még nehezebb feladatot is ad: „*Nekünk számolnunk kell a tényekkel, de kétségtelen, hogy ez a számolás alapvető fogalmak és meggyőződések revízióját kívánja meg és pedig elsősorban azokat, amelyek a múlt megítélésére vonatkoznak.*”

Ezt követően nem kerülgeti a forró kását, hanem számba veszi a revízió alá veendő tételeket. Ezeket két csoportra osztja, s ez a két csoport szinte azonos Esterházy Lujzának a szlovák viszonyokra vonatkozó elemzésével. Az első csoport Makkainál: **a múlt mindenestől jó volt.** Esterházy úgy látta: ez a magyarok véleménye a Trianon előtti időkről. A második csoportot azok a vélekedések alkotják, amelyek szerint **a múlt végzetes tévedések halmaza**, azaz rossz volt. Ezt a Felvidéken a szlovákok mint az ezer éves magyar elnyomást emlegetik, sajnos sokan még ma is.

Makkai részletezi a két ellentétes vélekedést.

Az első csoport tételei:

- *A múlt jó volt.*
- *Velünk igazságtalanság történt.*
- *Nem vagyunk felelősök.*
- *Jogunk van csodát várni.*

A második tételsor pedig:

- *A múlt rossz,*
- *a felelősség a múltakért az akkori vezetőosztályt terheli,*
- *a múlttal nem kell többé törődni,*
- *a jelenhez egyénileg kell alkalmazkodni.*

Az előítéletek természete szerint mindkét csoportnak van igazsága, pontosabban részigazsága. Éppen ezért veszedelmesek az ilyen nézetek, mert akik vallják, találnak úgymond „bizonyítékot”. Mégis hibás ez a felfogás, s Makkai 1931-ben úgy véli, hogy a helyzet „a nemzeti öntudat új, életrevaló, egészséges kiragyogását követeli, mint a tények küldetésének igazi megismerését és az ennek való helyes engedelmességet”.

A mai helyzet és korunk lehetőségei mások, mint nyolc, kilencedfél évtizede. De a tények megismerése számunka ugyanúgy előfeltétele a helyes program kialakításának, mint akkor.

„AHOL HALOTTASAK AZ ESTÉK”

Esterházy Lujza írásainak gyűjteményes kiadása nagy mértékben hozzájárul, hogy tisztábban lássuk a szlovák-magyar kapcsolatokat. Egy kötet persze csak olvasói szűk körében képes hatni, márpedig a közgondolkodás átalakítására van szükség. Az internet adta lehetőségeket ki kell használni, hogy legalább egy kis mértékben tágítsuk a kört.

“A szlovákok a lelkük mélyén mindig csak az ezeréves elnyomót látják a magyarban – a magyarok viszont a szlovákban az elpártolt testvért, aki a Szent István-i birodalomtól való elszakadással viszonzta a jótéteményeket, amelyekben egy évezreden át Magyarországon részeseedett.” **“Amíg ennyire eltérő a két nemzet történelemszemlélete, amíg ennyire eltérően értékelik közös múltjukat – addig felfogásom szerint teljesen lehetetlen a két nemzet valódi lelki összehangoltsága s barátsága.”**

Esterházy Lujza szavai ezek. Mivel sajnos nyilvánvaló, hogy a két történelemszemlélet ma sincs közelebb egymáshoz, mint 1939-ben, itt az ideje, hogy ezekről a kérdésekről párbeszédet folytassunk. Folytassunk, mondom többszám első személyben, azaz nemcsak a történészek szűk szakmai körében, bár ez is fontos, hanem a minél szélesebb nyilvánosság előtt. S tenni kell ezt a határ mindkét oldalán. A közgondolkodás mélyreható megváltoztatása nélkül üres szavak maradnak a jószomszédságról szóló politikai nyilatkozatok, s nem hoz közelebb az uniós vagy a NATO tagság sem.

Persze felkészülés nélkül nem lehet ilyesmibe belevágni. A munka dandárját a szakmának, azaz a történészeknek kell elvégezniük, s az újságíróknak, hogy a történészek kutatásai az úgynevezett nagyközönséghez is eljussanak. **Nekünk pedig, a „nagyközönségnek” olvasnunk kell az ismertetéseket, tanulmányokat és meg kell azokat fontolnunk, engednünk kell, hogy has-sanak ránk.** A továbbiakban Esterházy Lujzánál maradok. Ő ugyanis nem elégedett meg a szembeállítás felismerésével, hanem alaposan megvizsgálta a fenti tételeket. A szlovák-magyar jó viszony lélektani akadályai és azok elhárítása című írását 1939. januárjában fogalmazta és még abban az évben több helyen is megjelentette. Helyet kapott, szerencsére, a *Sorskérdések margójára* című most megjelent kötetben is. A továbbiakban e tanulmány (amit feltehetőleg több helyen felolvasva is terjesztett,) ismertetésével segítem a magam és mások oly igen szükséges tudatformálását.

Az ezeréves elnyomás

Pillanatnyilag olyan széles körben elterjedt vélekedésről és tudtommal iskolában is tanított, tényként kezelt megállapításról van szó, hogy szélmalomharcnak tűnik szembe szállni vele. Esterházy azonban mégis talál fogódzót. Azt a bizonyos ezer évet két részre osztja a felvilágosodás során megindult nemzeti ébredés. Az ezt megelőző időszakban értelmetlen nemzeti elnyomásról beszélni, mert ez a fogalom akkor nem vagy nem így létezett. Azt persze értelmetlen

volna állítani, hogy egészen a XIX századik tejjel-mézzel folyó Kánaánban élt volna a szlovákság. De nem élt valami jól a magyarság sem. A sanyarúság nem az egyik vagy másik nemzethez tartozás, hanem a társadalmi ranglétrán elfoglalt hely okozta. Engem meglepett, hogy egy grófkisasszony Ady Endrét idézi. Pár évvel tanulmánya megfogalmazása előtt még sok középiskolai tanár nem volt

A Duna

hajlandó kiejteni a költő nevét sem, Esterházy mégis ismeri és idézi őt. Ady „a Duna vallomása” című versében döbbenetes sötétlátással sír fel a dunai népek közös, évszázados vergődése” írja. Ide idézem a vers erről szóló részletét:

»Mindig ilyen bal volt itt a világ?
Eredendő bűn, lanyha vétek,
Hideglelés, vergődés, könny, aszály?
A Duna-parton sohse éltek
Boldog, erős, kacagó népek?«

S halk mormolással kezdte a mesét
A vén Duna. Igaz az átok,
Mit már sokan sejtünk, óh, mind igaz:
Mióta ő zúgva kivágott,
Boldog népet itt sohse látott.

A Duna-táj bús villámhárító,
Fél-emberek, fél-nemzetecskék
Számára készült szégyen-kaloda.
Ahol a szárnyakat lenyesték
S ahol halottasak az esték.

»Sohse lesz másként, így rendeltetett«,
Mormolta a vén Duna habja.
S boldogtalan kis országok között
Kinyújtózott a vén mihaszna.
És elrohant tőlem kacagva.

A szlovák történészekről tehát annak a bizonyítását kell kérnünk, hogy bármikor, bárki a XIX század előtt azért került bajba, mert történetesen szlováknak született. Készen kell állnunk

ugyanakkor arra, hogy ha a tények alátámasztanak egy-egy ilyen történetet, akkor azt nekünk is el kell ismernünk és miattuk bocsánatot kell kérnünk. Egyebekben ismét Adyval tarthatunk és a nehéz sorsunk közös viselésével kapcsolatban vallhatjuk, hogy magyar, oláh, szláv bánat mindegyre egy bánat marad.

Van még egy kiegészítő érv: ha a szlovákok nem a Magyar Koronához tartoznak, sorsuk akkor sem lett volna boldogabb, hiszen a korabeli jobbágyság sorsa Európa nyugati felén sem volt jobb, mint mifelénk.

Ezeréves testvéri együttélés

Ez Esterházy Lujza szerint épp annyira téves, mint a szlovákok vélekedése az ezeréves elnyomásról. Pedig a magyar közvélemény Trianon után, de a mai napig is vallja, hogy a Szent Korona alattvalójának lenni különös jótétemény volt a szlovákok számára is. A magyar közgondolkodást nem húz cezúrá a francia forradalom előtti és utáni időkre és a „testvéri” együttélés csodálatosságát egészen Trianonig kiterjeszti. Ez pedig azt jelenti, hogy nem ismerjük a XIX század történetét. Iskoláinkban a Habsburg iga alóli felszabadulás, a dicsőséges 1848, majd a gazdasági fellendülést hozó, a Deáki bölcsességre alapuló kiegyezés mellett már nem jut sem idő, sem figyelem a nemzetiségi kérdésre.

Ezen a ponton most álljunk meg. Hogy miként viszonyult a XIX. századi magyar politika ahhoz, hogy hazánk mai szóval multikulturális ország volt, népek közös hazája, arról egy külön írásban érdemes foglalkozni. Most zárjuk el gondolatmenetünket azzal, hogy **a szlovák-magyar együttélésnek első, a honfoglalástól a felvilágosodásig terjedő szakaszában nemzetiségi elnyomásról nem lehet beszélni, de a szlovák népesség zömét alkotó parasztság (jobbágyság) életét és szenvedéseit valamiféle magyar jótéteményként feltüntetni szintén megalapozatlan.**

TAMÁSI OROSZ JÁNOS:

SORSKÉRDÉSEK MARGÓJÁRA VETVE

Mindenekelőtt – szeretettel. Nem lehet másképp élni, mert lehetetlen elérnünk az emberhez, az emberséghez méltó életminőséget úgy, hogy értékrendünkben az első helyen ne a szeretet szerepeljen.

Számomra ezt jelentik Esterházy Lujza könyvei, mondatai, ezt a régebben megjelent *Szívek az ár ellen*, és ugyanezt az a frissen kiadott, jegyzeteket, cikkeket és cselekvési programokat tartalmazó (a szerző valamennyi kötetben eddig nem megjelent írását felölelő) *Sorskérdések margójára* című gyűjtemény (Méry Ratio Kiadó, Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány, 2014). Meglehet, túl egyszerűnek tűnik erre az egy szóra felfűzni a sokrétű vallomásokat, ráadásul egyetlen magatartásformát kínálni olyan helyzetekre, amelyekben nem a szeretet föltét-

Tamási Orosz János író, költő,
a Charta XXI Egyesület alelnöke

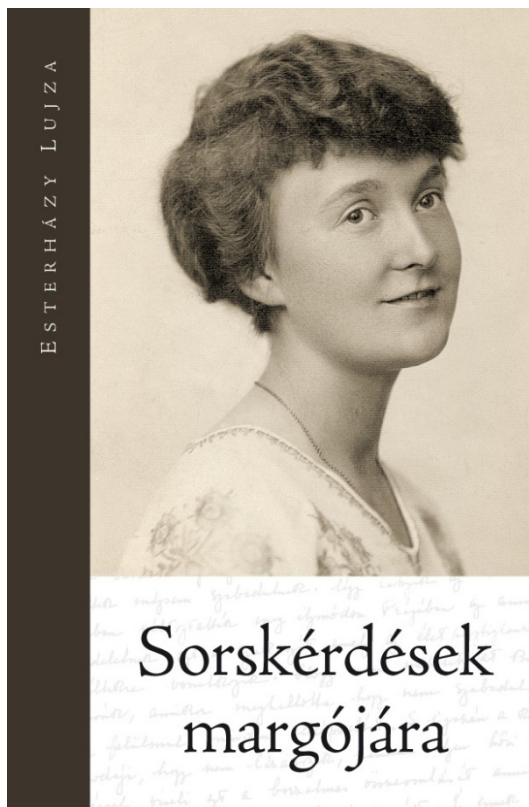
len gyakorlása tűnt s tűnik követendő útnak; mert olykor a jóakarat is tenne némi kitérőt a jogosnak vélt bosszú és ítélkezés irányába. Mégis erős hittel vallom: Esterházy Lujza a szeretet apostolaként lép eléünk – olyan elkötelezettséget sugározván, amelyre ma, épp ma, nagyobb szükségünk van a mindörökkénél is. Talán pont amiatt, mert hogy a mindörökkében sem született meg eddig a szeretet mindent elsőprő, közös, szent, nagy óhajta.

Vérrel és szenvedéssel, olykor tévedésekkel súlyos úton járva született meg tanításainak könyve. Gyakran nem is tanításként, csupán megfigyelésként, pillanatnyi, percnyi feladatok megfogalmazásaként írván azt. A tévedések, amelyek, persze, meglehet, az én tévedéseim, többnyire az utóbbi, az apró, napi cselekvések vázlataiba csúsznak bele; az egyik ilyen például a vegyes vallású egyesületek jellemképző erejének általa történő elvetése.

Én azt gondolnám erről, s szállnék véle is vitába, hogy a keresztény magatartás alapjai közösek, a hit ereje s annak felmutatása nem válhat hát el a liturgiai elemek mentén. Mondom mindezt annak kapcsán, hogy Esterházy Lujza erőteljes írásban szorgalmazta a felvidéki kisebbségi munka előfeltételeként a katolikus valláserkölcsekre nevelő közösségek számának s erejének növelését; s meglehet, hogy első lépésként ez így szükséges, ám a második mindenképp a megmaradás egy azon hitében megerősítettettek összefogásának szorgalmazása. De hát apró részlet ez, ha mégoly fontosnak is gondolom.

Miként számos gondolatát, melyek mindegyike örömdetesen, máskor majdhogynem kónosan aktuális. Például: képesek vagyunk-e a történelmi tévedéseink beismerésére, a nemzeti önkritika feltétlen s elsődleges gyakorlására? „Sohasem tudtam megérteni”, jegyzi fel a szerző, „hogymiert ragaszkodnak oly kitartóan a Trianon utáni magyar tényezők az ezeréves boldog testvériség tételének hangoztatásához, ahelyett, hogy őszintén beismerték volna, hogy az ezeréves szlovák–magyar állami együttélés utolsó századában magyar részről hibák történtek”. Így van, bólintunk erre a bekezdésre a történelmi viszonyok ismeretében, de bólintanunk kell erre ma, a huszonegyedik században is.

Mondom, a népek s az egyes emberek közötti közeledés alapvetése ez a kötet, nagyon fontos gondolatok almanachja, mindenekelőtt annak kimondásával, amely e közeledés alapelve: a szeretet elfogadása és gyakorlása. Időnként valóban részletkérdésként tárgyalt fejezetben bomlik maivá a történet, mert akár a francia katolicizmus helyzetét vizsgáló, 1937-ben keletkezett munkában váratlan aktualitást nyer ez az ‘integráló humanizmus’-t hirdető Maritaint idéző mondat: „Az ember testi és lelki igényeivel szembeni evangéliumi figyelmesség humanizmusát. Az Inkarnáció és a Kereszt emberszeretetét. Azt a hősi humanizmust, amelyre egyedül a természetébe beléoltódó Isten teszi képessé az embert”.

De nem csupán a summázat, hanem az út részletezése is izgalmassá avatja a ma nézőpontjából is ezt a jegyzetet. Ahogyan arról beszél: a mai (1937) francia életet is a legteljesebb szabadság és demokrácia jellemzi. Nincs például idegen-ellenőrzés, s minden téren – így a szervezkedés kereteiben – a demokrácia szabadsága uralkodik. Elgondolkodtató módon foglalja össze az írás a „francia papok jópásztori attitűdjét”. Ferenc pápai üzenetet olvashatunk itt a harmincas évekből, Esterházy Lujzától: „Tágra nyitott karokkal, ölelő gesztussal fordulnak minden egyes ember felé. Legfőbb igyekezetük észrevenni a jónak és a jó szándéknak legcsekélyebb szimptomáját még az egyháztól távol állókban, sőt ellenséges emberekben is. Néha éveket éllesztgetik végtelen türelmes, csendes tapintattal azt a jót, azt az értékrendet, amit bennük felfedeztek”. Kicsit esszenciaként időztem el ennél az írásnál, hát sietve teszem hozzá az elmondottakhoz: a könyv számos fejezete, három és félszáz oldala ilyen s ehhez hasonló tanulságokat hordoz.

Az evangelizáció s az újraevangelizálás valamennyi kérdésére kitér, olykor, mint mondtam, szinte véletlenül, hiszen nem egy ebből fakadó szoros tematika köti össze a fejezeteket. A szerkesztők – Filep Tamás Gusztáv, Molnár Imre, Szendrei Zsuzsanna – gyűjtése, merítése rendkívül alaposnak, teljesnek tűnik, a filológiaiilag általuk hozzáadott értékek szerzőtárrsá avatják őket, s csak ismételni tudjuk köszönetnyilvánításukat Esterházy Malfatti Alice felé, aki a gyűjteményt néhány hagyatékban fennmaradt kézirattal egészítette ki. Napjaink egyik legfontosabb

munkája ez a kötet, hiszen a talán legfontosabb tanításokat tartalmazza arról: hogyan tehetjük minőségibbé az életünket; s mi az, amit keresztényként a leginkább el kell utasítanunk. Akkor is, ha az ellenkezőjére lenne igény....

Esterházy Lujza üzenetén, tanításán, az ember általa történő evangelizálásán hiteles pecsét van: családjáé. Esterházy Jánosról, a felvidéki magyar politikusról, akit előbb a nyilasok, majd a szovjetek hurcoltak el, s végül a csehszlovák kommunizmus börtöneiben pusztult el, azt gondolom, ma már sokan s egyre többen hallottak, hallanak. Megbocsáthatatlanul kevesebb szó esett eddig Esterházy Lujzáról, a két világháború közötti csehszlovákiai magyar katolikus értelmiségi mozgalom egyik vezető személyiségéről. Akit 1923. december 5-én a csehszlovák politikai rendőrség letartóztatott, majd szervezkedés vádjával börtönbe vetett. Bár javasolták, hogy kérjen kegyelmet Masaryktól, „de én nem akartam kegyelmet kérni népünk ellenségétől” felelte. Fontos ez a mondat, ahogyan néhány későbbi teszi hangsúlyossá a kontextust.

„A pozsonyi fogházban életemben először olvastam összefüggően az evangéliumokat.” – lapozhatunk rá a tanítások kezdetére. – **„Azelőtt azt hittem, hogy nemzetünk ellenségét gyűlölni kell és arról is meg voltam győződve, hogyha az ember keresztény, akkor szent háborút kell folytatni minden kommunista ellen és mindenki ellen, aki velük szimpatizál. Most azonban, ahogy olvastam az evangéliumot, mélységesen megragadott az a felfedezés, hogy Jézus Krisztus sohasem prédikált a szent háborúról, ellenben kitérte karját minden ember felé és híveitől azt kérte – így minden idők keresztényeitől –, hogy szeressék ellenségeiket. Az evangélium világosságánál egyszerre csak megértettem, hogy egy kereszténynek, egy Krisztus tanítványnak megengedhetetlen, hogy embereket vagy nemzeteket gyűlöljön”.**

Értjük-e vajon Esterházy Jánost, aki a hosszú börtönévek szenvedései során önmagában természetes módon, mindenekelőtt azonban másokban is igyekezett megtartani s erősíteni a hitet, járta az önkéntes, világi pasztoráció útját, fogadta s felmutatta a kegyelem szentségét, a hét egy meghatározott napján előre elhatározván ellenségeiért fohászkodva. S értjük-e már Esterházy Lujzát, akitől a kötet legmegrendítőbb írása, bizonyos szempontból, mindenképp a végére illesztett, 1960-ban fogalmazott Curriculum Vitae. Amelyben arról tudósítja annak olvasóit, hogy havi adományokból él, „ami lehetővé teszi, hogy a menekültekért a Magyar Katolikus Misszió keretén belül is tevékenykedhessek”. S megemlíti, hogy megélhetési gondjai miatt kétértelműnek érzi a mások, „a világ minden részén szétszóródott honfitársaim lelki támogatására” szánt írásai, könyvei elvégzését.

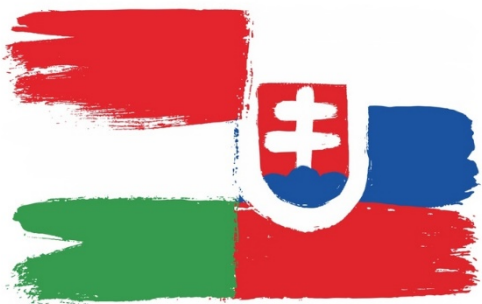
„De mi hisszük, hogy a földbe hullott búzaszem nem hal meg, hanem csendben csírázva várja az Isten tavaszát”. Hiszük s várjuk ezt, mindenekelőtt – szeretettel.

ALAPOK NÉLKÜL NE ÉPÍTSÜNK HÁZAT

Két nép közeledésének (egymás iránti szeretetének) előfeltétele, hogy ismerjék egymást. Ezt a fáradságos apró munkát el kell végezni. Ez az egyik tanulság a számtalanból, amelyet Esterházy Lujza tavaly év végén megjelent írásainak gyűjteményes kötetéből meríthetünk. Íme egy példa:

1939-ban járunk, nemsokkal a bécsi döntés után. Esterházy Lujza számba vette, mi a ketté szakadt felvidéki magyarság feladata. A nagyobb munka szerint talán a visszacsatolt területeken élőkre hárult. Ez egyrészt szociális felelősségre, társadalomépítésre vonatkozik, amivel most nem foglalkozom. „A másik sajátságos teendő: megismertetni a szlovák nemzet lelki arculatát s megismertetni életigényeit a magyarországi közvéleménnyel. Mert legyünk őszinték: a magyarországi széles közvéleménynek alig volt alkalma tiszta képet alkotni magának arról a lelki és szellemi fejlődésről s felemelkedésről, amelyen a szlovák nemzet húsz esztendő óta végbe ment. ... Márpedig ennek alapos ismerete s legmesszebbmenő gyakorlati megismerése, megbecsülése nélkül teljességgel lehetetlen a szlovák-magyar barátság megvalósítása.” Ezután arról ír, hogy a baráti jó viszony egészen egyszerűen érdek, magyar nemzeti érdek, mert ennek hiányában nincs nyugodt, békés Kárpát-medencei légkör, ami előfeltétele a belső magyar országépítésnek. Szépen fonódik tehát össze az erkölcsi kötelesség, a minden ember iránti, a megkülönböztetés nélküli tisztelet, mondhatjuk a barátság az önérdekkel. (Ne forgassuk ki magából ezt a gondolatot. A politika akkor tudja beteljesíteni hivatását, ha össze tudja kapcsolni az erkölcsi magatartást az egyének vagy közösségek érdekével.)

Ma mások a körülmények, másutt vannak a határok, de az üzenet lényege azonos. Ezt nemcsak az erkölcs és önérdék közötti harmóniában látom, hanem annak a felismerésében, hogy alaposan ismernünk kell azokat, akikkel barátkozni, akiket megszeretni akarunk.

Ennek az ismeretnek pedig szlovák-magyar viszonylatban 1939-ben is híjával volt a magyar közvélemény, most pedig még inkább tudatlanok vagyunk és sokszor csak buta sztereotípiákban gondolkodunk. Ezért nem elegendő szónokolni a megbékélésről. Ezért meddő minden olyan próbálkozás, ami néhány ünnepélyes politikai nyilatkozattal le akarja tudni a megbékélés folyamatát. Két nép közeledésének (egymás iránti szeretetének) előfeltétele, hogy ismerjék egymást. Ezt a fáradságos apró munkát el kell végezni. Ami szlovák-magyar viszonylatban annál is nehezebb, mert a megismerés komoly akadály a jelenlegi félreismerés. Ám csak a tények szilárd alapjára lehet tartós, politikai széljárástól mentes, igaz barátságot építeni.

(A tartalmi és a szó szerinti idézetek Esterházy Lujza Országépítés – hídépítés című írásából származnak, ami eredetileg az Új Életben jelent meg 1939-ben)

GHEORGHE FALCĂ POLGÁRMESTER KIÁLLT ARADON A MAGYAROK MELLETT

Gheorghe Falcă, a Charta XXI elkötelezett híve, élesen támadta a megyei prefektust és a városi rendőr-felügyelőséget a magyar zászlók jelenléte és magyar emlékek megbecsülése elleni fellépésükért. Gheorghe Falcă bebizonyította, hogy méltó vezetője a multikulturális gyökereire és jellegére büszke városának.

Alighanem nagy meglepetést okozott Gheorghe Falcă aradi polgármester hétfői sajtótájékoztatója. Ezen ugyanis két hivatalos átiratot tárt a sajtó elé: mindkét dokumentum középpontjában magyar nemzeti érzületet sértő utalások szerepelnek, a megyei prefektúra, illetve a városi rendőrség részéről.

Gheorghe Falcă, Arad volt főpolgármestere, ma Európai Parlamenti képviselő

Cosmin Pribac Arad megyei prefektus arra kéri az önkormányzatot, a lehető legrövidebb időn belül tájékoztassa őket arról, hogy melyek azok a közterek, ahol a román zászló mellett (állandó jelleggel) más nemzetek zászlaja is felvonható. S bár ezt konkrétan nem említi, a polgármester szerint egyértelműen a Szabadság-szobornak is helyet adó Megbékélési parkról van szó.

A bemutatott másik, tavaly októberi dokumentumot Bala Ionuț városi rendőr-főfelügyelő és Burtă Valentin, a közrendészeti osztályvezető írta alá. Ebben arra kéri az önkormányzatot, magyarázza meg, mit jelképez az a magyar nyelvű oklevél, mely bekeretezve függ Bognár Levente aradi alpolgármester irodájának bejáratánál, pontosabban a hivatal folyosójának falán. A rendőrök arra is kíváncsiak, milyen okból függesztették ki a táblát. Mielőtt tovább mennénk a történetben, kérdezzük meg, milyen kapcsolat lehet Arad város közlekedése és egy 1869-ben kelt kétségtelenül magyar nyelvű oklevél között?

A rendőrök nem maguktól, hanem politikai nyomásra cselekedtek, bár ez a nyomás nem a kormányzó szocialisták felől érkezett. Az Új Jobboldal/Noua Dreaptă szélsőséges nacionalista szervezet aradi vezetője, Angel Popescu panaszt tett a prefektúrán az Arad Municipiumi

Polgármesteri Hivatalon belül kifüggesztett magyar nyelvű „diplomára”. A pártvezér panaszából a prefektúra rendőrségi ügyet fabrikált, azok pedig értesítették az önkormányzatot.

Falcă kemény szavakat használt. Nevetségesnek és abszurdumnak minősítette a prefektúra és a rendőrség hozzáállását. „Hogyan lehetséges ez, 2015-ben? Hova jutott a kormányhivatal? És a rendőrség? Ennél fontosabb dolguk nincs? Talán elfelejtették, hogy mindannyian az EU tagjai vagyunk? Látszik, hogy ezek az emberek nem jártak a gyulai Nicolae Bălcescu román tan nyelvű iskolában, másképp láthatnák, hogy az intézményen belül csupán a román zászló van felvonva, mégsem zavarja az ottani magyarokat” A polgármester szerint maholnap arra is magyarázatot kell adni, hogy mit keresnek a Városháza folyosóin a település fejlődésében vitathatatlan érdemeket szerzett magyar polgármesterek képei.

Visszatérve a Bognár Levente alpolgármester irodája közelében található berámázott okiratra, Atzél Péter, az Arad szabad királyi város egykori polgármesterének adományozott díszpolgári címről van szó, mely alatt egyébként a román nyelvű fordítás is megtalálható.

Bognár alpolgármester a Nyugati Jelennek elmondta: érthetetlen, hogy a forradalom után 25 évvel újra előjönnek az ilyen és ehhez hasonló megnyilvánulások. Az említett kordokumentum hozzátartozik a város történelméhez, nem érti, miért kellett ebbe a prefektúrának beleavatkoznia, sőt még a rendőrséget is értesítenie. Az alpolgármester, aki az RMDSZ Arad megyei elnöke felháborodva vette tudomásul, hogy hasonló ügyben értesítette a prefektúra a Csiky Gergely Főgimnáziumot is. Egészen pontosan a szeptemberi tanévnyitón a díszteremben felvont magyar zászló miatt kötöttek bele az iskolába. „Nem szabad elfelejtenünk, hogy mindannyian egy olyan Európa tagjai vagyunk, melynek egyik alapelve a kultúrák, hagyományok kölcsönös tisztelete és elismerése” – nyilatkozta Bognár, aki szerint a szövetségnek kötelessége állást foglalnia a Csikyhez intézett értesítés kapcsán, hiszen az iskola fontos pillére a magyar identitástudat ápolásának és megőrzésének. „Ahogy az az RMDSZ 25. évfordulójának alkalmából Kolozsvárott elhangzott, nekünk kötelességünk megtartanunk megszerzett jogainkat, ugyanakkor Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes elmondásából kiindulva – mely szerint Magyarországon a kisebbségeknek joguk van nemzeti szimbólumaikat használni –, Romániában is ugyanolyan jogok illetnék meg a kisebbségeket, mint bárhol Európában. Szerintem egy kormány megbízottaknak nem ezzel kellene foglalkoznia.”

Forrás: Nyugati Jelen

Szerkesztette: Surján László

KÉTNYELVŰSÉG: NEM FÁJ, NEM ÁRT SENKINEK

Erdély városaiban hosszú hagyománya van a többnyelvűségnek. Szinte legendás Temesvárra hivatkozni, ahol a német, román és magyar lakosság értette, beszélte, olykor bizony keverte is ezeket a nyelveket, akár egy mondaton belül. Ez a múlt öröksége. Azután jött az erőszakos románosítás, a németek elűzése, mondhatni akár eladása. Jött a dühöngő állami nacionalizmus. Az európai polgárrá lett romániaiak, főleg persze, de nem kizárólag a kisebbséghez tartozók, a legkülönbébb ötletekkel próbálkoznak eljutni oda, hogy a kétnyelvűség, – ahol kell: többnyelvűség – legyen a normális, a megszokott. Sajnos néhol még a törvényes jogaikért is akciózniuk kell. Kolozsvárt a boltok egy része kis táblán jelzi: beszélünk magyarul. Fiatalok megállnak az út szélén és két-három nyelven írják ki a várost, ahová autóstoppal szeretnének eljutni. Folytathatnánk a sort, mert leleményes emberek próbálják megértetni, hogy a többnyelvűség senkinek nem fáj.

Most azonban egy talán jelentősebb dolog történt. Az aradi városházán hatalmas molinó hirdeti románul: KRISZTUS FELTÁMADT! Alatta viszont azonos méretben azt látjuk: **ÁLDOTT HÚSVÉTOT!**

A Charta XXI saját felvétele

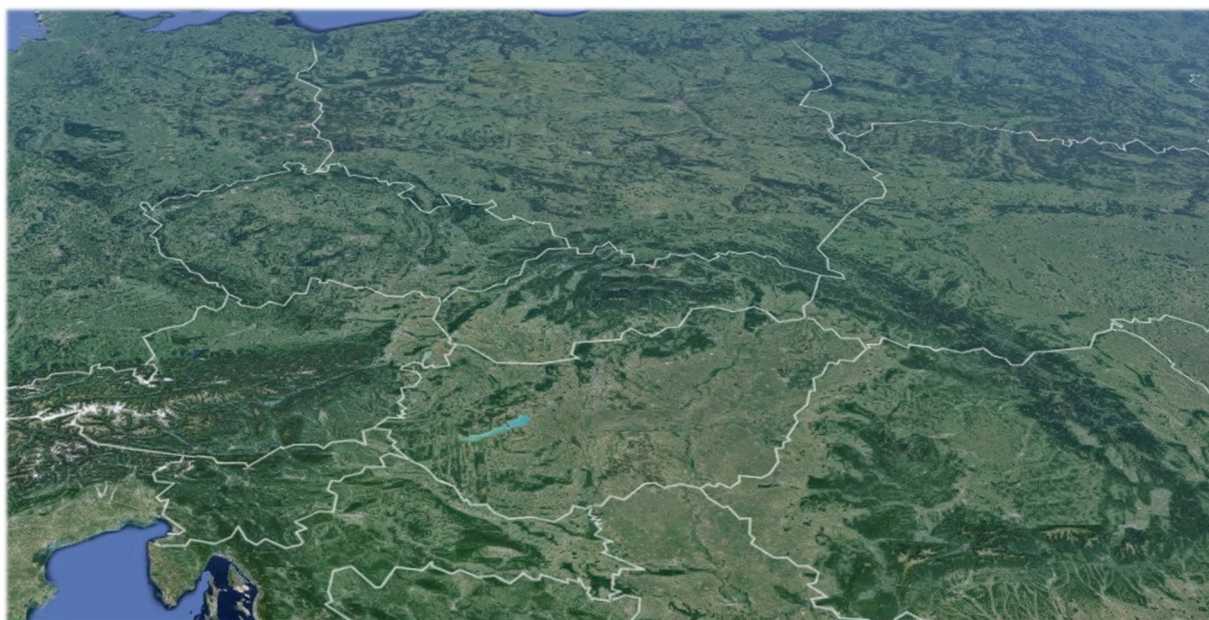
Közeledik április ötödike, a nyugati keresztény Húsvét, s majd egy héttel később az ortodoxok Húsvétja. A városháza előtti téren ilyenkor vásár van. Tömegek látják majd, hogy egy városban akkor is lehet magyarul kiírni valamit, ha a létszámuk nem éri el a 20 százalékot. Az aradihi-rek.ro megjegyzi, hogy ez eddig nem volt szokás.

Nem kell túlértékelni a Charta XXI. szerepét, de jó csöndben megemlíteni, hogy Aradon mind a polgármester, mint az alpolgármester aláírásával támogatta mozgalmunkat. Úgy látszik, tettekkel is.

Kotolácsi Mikóczy Ilona – Surján László

ESSZÉK

Szerzőink a Kárpát-medence népeinek együttéléséről

KABDEBÓ LÓRÁNT:

“BOMBA RAKNA JÖVŐT”

Voltam a bécsi Belvedere palotában. Két történelmi döntés színhelyén.

De én már azok közé tartozom, akik elmondhatják: „veszítve szeretünk csak igazán, / döbbsen”. Az a nemzedék vagyok, amelyik közvetlen a második „nagy háború” utáni tájékoztatásban a földrajz órán nem közigazgatási térképek alapján tanultunk, hanem csak hegy- és vízrajzi térképeket kézbe kapva. A Kárpátok barna színű láncolata, és a körbezárt medence zöld színe nem politikai államhatárokat szimbolizált, hanem csak ki tudja mióta létező természeti valóságot. Mindenképpen még ember előtti világot. A természetnek ez a földrajzi képe az emberi történelemmel mérve változtathatatlan tény. Ehhez képest határok? közigazgatás? Tologatható, átalakítható. Apáink nemzedéke már elszenvedte a trianoni összeomlást – egy ilyen ember alkotta átrendeződést. A mi életünkben ezt már csak megismételték.

Két barátom is, iskolatársaim – utóbb szintén bölcsészhallgatók velem együtt – gyermekkorukban Gyöngyösön, majd Miskolcon kassai menekültek voltak. Az egyiknek apja, későbbi szegedi professzor, legendás tankönyv írója, dékán, gyermekkoromban a látásomat mentette meg, mikor szomszédunk, egy szintén leendő egyetemi tanár és dékán fia kezéből elrepült edényke okozta sérülés – az antibiotikum kora előtt vagyunk! – következtében gennyes fertőzés támadta meg szememet. Ott ülök a vizsgáló székben, szemem fölül vér, genny, fertőzés fröcsköl egy vesetálba. Biztos állást hagyott ott bizonytalanért pár évvel korábban, hogy aztán minden adandó visszamenekülési alkalmat elfogadjon, biztos tető alá vezetve családját. Megmozdult pár évre a magyar etnikumú politikai földrajz, hogy annál fájdalmasabb sebeket hagyjon bukásával maga után.

Az első döntés, 1938 őszén, követve az Európán osztozó müncheni osztozkodást a Felvidék magyar lakta területeit adta vissza. Vitatható módon és vitatható formában. Jogot szolgáltatott, de igazságot nem tudott. Hat évre? Politikailag feltűnt nagyhatalmak döntésére bízva. Hatalmakéra, akiktől akkor már a világ jobbik része csak menteni akarta magát. Fasiszta és náci külügyminiszterek akarától függően alakultak új politikai határvonalak. Akik közül az egyik, a háború végi meghasonlásban saját hatalmának kivégzettje lett, a másikat pedig a népek nürnbergi igazságszolgáltatása ítélte el, végezte ki. Minket, kisiskolásokat pedig kivezényeltek a moziba, nézzük végig megsemmisítésüket. Még ma is a hideg ráz az emlékezettől. Talán azóta nem szeretem a mozielőadásokat.

Utólag visszatekintve azt érzem, jobb lenne, ha meg sem történt volna ilyen formában a bécsi döntés, ha nem következnek be „az első bécsi döntés és következményei”, miként azt Simon Attila könyvének alcíme jelzi. Mert akkor Magyarország nem köteleződött volna el

kártékony és hál' Istennek vesztés hatalmak mellett, és nem került volna a Csehszlovák Republika és a Magyar Királyság közötti rendszerkülönbségek kihangsúlyozódására sor. Erre az összevetésre ugyanis már akkor került sor, amikor az egyik államalakulat sajnálatosan megszűnt létezni. Az a Csehszlovákia, amelyik közép-európai mérték lehetett korábban, éppen a területrendezéssel egyidőben megszűnt létezni. Akkor már körülöttünk mindenütt bekövetkezett a hasonló katasztrófa. A bécsi döntések egyidősek a zsidó törvények elkezdődésével, hamar követte őket a második nagy háború, kiegyenlítődésre már sem igény, sem lehetőség nem maradt. Mi meg valahogy a bűnös nép emlékezetét hordozzuk ekkortól magunkon. Pedig mi mindenesetre csak veszítettünk, még átmeneti látszólagos nyereségünkkel is. Utóbb ugyanis mindent visszavettek, és még egy világhatalmi diktatúra, a kommunizmus hatalmi körébe is besoroltak. Ideológiát is ránk kényszerítettek, nemcsak a Trianon óta hordozott nemzetvesztést.

Ha volt politikus, aki ennek (és az ezt követő, Erdélyt érintő szintén felemás, második bécsi döntésnek) súlyosan ellentmondásos voltát átérezte, az Teleki Pál lehetett, az első döntést végigasszisztáló Imrédy bukása utáni miniszterelnök, aki megpróbálta volna kiegyenlíteni az anyaország és a visszacsatolt területek közötti különbségeket. Légüres térbe került, nem volt mit kiegyensúlyozni. Végül is levonta a mindebből fakadó következtetéseket. Öngyilkosságában előképét látom a határainak pár év múlva bekövetkező visszarendeződését követő ország nemzeti öngyilkosságának.

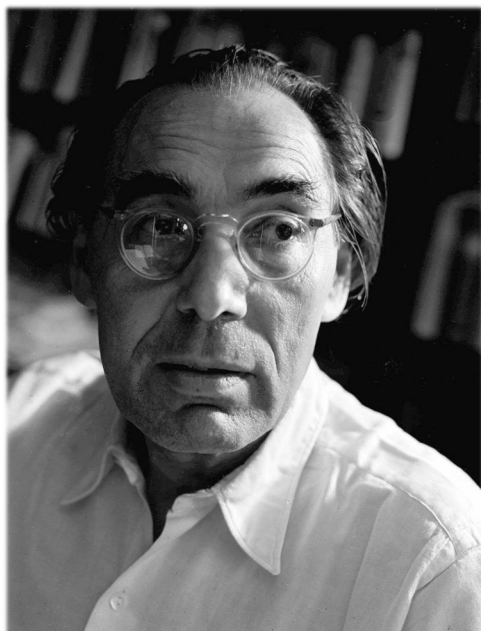
Nem Teleki kiegyenlítő-összehangoló akarata győzött. Jaross Andor felvidéki politikája bizonyult „korszerűbbnek”, mely kiélezte a különbségeket, majd a német megszállás után az egész ország belügyminisztereként a tragikus meghasonlás levezényelőjeként átkos emlékeztűként maradt az utódok tudatában. Végül is nem lehetett kiegyensúlyozni a republika és a királyság közötti sokrétű társadalmi és gazdasági különbségeket, légüres tér keletkezett körülöttünk már a kezdetektől: ahelyett, hogy reménykedni lehetett volna valamilyen összefésülődésben, kitört a világháború, Magyarország belekényszerült a részvételbe, és a vereség után minden megint a visszájára fordult.

Ennek következtében a visszatért területek a két háború közötti békebeli republikával szembesültek, az etnikai rendeződéskor éppúgy, mint a győztes szövetségesek jóvoltából elkezdődő visszarendeződéskor. És nem annak teljes felbomlásával. Mert ami Magyarországon történt, az bekövetkezett a korábbi Csehszlovákia maradvány-részeiben is, zsidó-kérdés, háború nemcsak itt, hazánkban fogadta pusztító hatásával a visszatért részeket, egész Európát hasonlóképpen végigpusztította. De, akik idekerültek, és túléltek az eseményeket, tudatukban azt őrizték, hogy ez csakis a magyarországi léttel azonosítható. És ez a látszat figyelmen kívül hagyta, hogy sajnálatos módon a magyarországi határrevízió egybeesett az egész Közép-Európára kiterjeszkedő, a náci-szuggesztióra vezényelt „örösváltások” időszakával. Magyarország a maga „Kállay-kettősével” megalázó módon, nem egyszer még előre is sietve (lásd Körösmezőt, majd a munkaszolgálatokat!), de talán a legtovább tartotta a térségben az emberek etnikai megsemmisítése ellenében a menekülések rejtékútjait. Korai megjelenési formákat is – sajnos! – kipróbálva, mégis legutoljára nálunk teljesedett be a népiirtás, sőt azt is sikerült egyszer – hatalmi szóval! – meg is fordítani.

Személyekben megnevezve a végzet végrehajtóit: az eredetileg angol orientációjú Imrédy érthetetlen pálfordulásával, a Felvidéken pedig Jaross meghatározó szereplésével, a hatalom egységes gyakorlásának megosztásával. Magánvéleményem: Horthy veszét nem „diktatúra” okozta, hanem éppen egyfajta, velük szembeforduló ütőképes diktatúra megszervezésének elmulasztása.

Simon Attila nagyszerűen összegező könyvét olvasva rájövök, hogy mennyi mindent feltártak mára erről a korszakról a felvidéki tudós történészek. Kiegyensúlyozottan, okos mérlegeléssel. Éppen ezért lehetett Simon Attila könyve mostanra eligazítóan összefoglaló és elgondolkodtató olvasmány. Pontos és alapos történészként jól ismeri a korszak eseményeit, vonatkozásait, veszélyeit. Írásmódja a két háború közötti magyar szociográfiai írók munkásságára, a Puszták népére és Szabó Zoltán, talán pedig Erdei Ferenc munkásságára emlékeztetően. Olvasmányos, elgondolkodtató. Mindegyik témáját egy-egy konkrétan megérthető, érzékelhető-átélhető jelenettel vezeti be. Ugyanakkor a fejezetek kidolgozásában egy nagy tapasztalatú történész tárgyi pontosságra törekvő fogalmazása van jelen. Megbízhatok benne, tudom, minden megállapítása alapos kutatómunka eredménye. Saját, vagy hitelt érdemlő helyről származó kutatás összegezése. És mérlegelése.

Kiindulása Márai korabeli tájékozódása. Én még mellé tenném a költő Szabó Lőrinc reagálását. Két korabeli versét idézem fel. Benne az öröm fellángolását, de ugyanakkor Európát-féltését is követhetem. Miként az a versek kései önkomentárjaiból kiderül. Ritka szerencsés szöveg univerzum béli pillanatok szembesítése. Egy történelmi helyzet létrejöttének in statu nascendi bemutatása, majd veszteségei utáni számvetése.

Szabó Lőrinc (1900-1957)

Szabó Lőrincnek két verse kapcsolódik a történész Simon Attila által tárgyalt korszakhoz. Az egyik a bécsi döntést váró és latolgató honpolgárok izgalmi állapotát mutatja be. A versnek ez a felvezetése elemzi azt a pszichológiai helyzetet, amely az országot magával ragadta. A várakozásról szól, amelyet kivédeni nem lehetett. Ekkor már el kellett fogadni minden jövőbeli következményével együtt a döntés formáját és tényét. A vers másik része a döntés utáni hangulat szintén megkerülhetetlen örömet éli át. Mindkettő olyan nyomással nehezedik az akkori kortársakra, ami alól nem lehetett volna kivonnia magát semmilyen belső erőnek. Ezért hiányolom a versek megidézését a könyvből, mert éppen a pszichológiai megpróbáltatást érzékeltető leírás marad így ki belőle.

Az első döntés

Minden házban ott ült, mint a napi gondok,
minden szívben-agyban ott sajgott, szorongott,
minden percet úgy betöltött már a roppant
várakozás, mintha minden pillanatban
fölcsaphatna a láng, az akna a mélyből
s bomba rakna jövőt tűzből, vasból, vérből:
hat héten át mérte napra-nap a végzet
csikorgó mérlegén újra ezt a népet,
ég s föld között himbált a remény s a kétség,
s mint apa szive a gyermek születését,
úgy vártuk a jövőt, az élet parancsát.
Most vagy soha! Tudtuk: fegyver vagy igazság!
S mint az északi fény az éj nagy gyászában,
felragyogott a hír... És utána: láttam,
utána: hallottam, utána: éreztem:
a hazát éreztem zsiborgó testemben,
azt az uj tizedrészt, mely, mint levágott tag,
a zsongó sebekbe lassan visszaforradt:
a hazát, ahogy még soha, a szent földet,
erdőket, folyókat, amint visszajöttek,
hegyek csontját, mezők meleg hús-ruháját,
s mire a városok lélegzete átjárt,
véremben vérükkel már úgy csókolóztam,
ahogy a halállal fogok csak a porban,
s kint az utcán minden tizedik emberre
úgy bámultam, mint egy drága ujszülöttre,
apára, fiúra, akit sose láttam,
édes testvéremre, akit megtaláltam:
hogyan kilombosodott egyszerre a család!
Megnőttünk az őszben, mint tavasszal a fák.
Mit hoz még a tavasz, ha az ősz ily gazdag!
...Félve, sűgva mondom: hozzon igazabbat,
hozzon jobb világot... Mint a síri Lázár,
káprázik a lélek a feltámadásnál...
Káprázik... De így is forrón süt felétek
s mindazt várja, ami még jog és ígéret!
(1938)

A költő utóbb, az ötvenes évek közepe táján a Vers és valóság önmagyarázatában egy lényeges mondattal zárja visszaemlékezését: „Történeti esemény, a müncheni (vagy bécsi?) döntés fölötti öröm. A társadalom (Budapest népe) minden szervezés nélkül estére felment a Szent György térre, ott a miniszterelnökség erkélyéről valaki, talán Imrédy, kihirdette az

eredményt és beszédet mondott. Napokon át boldog lázban égett egész Magyarország. Nemcsak a részleges eredménynek, de annak is örültünk, hogy nem kerül sor fegyveres összecsapásra.” Az öröm nemcsak a döntés látszólagos eredményének, de egyfajta bizonytalanság, háborús konfliktus elodázásának is szólt. Hiszen egy háború mindig két-esélyes, még győzelem esetén is véres. És különben is Simon Attila könyve többször is hangsúlyozza a látványos-kiábrándító különbséget a jól felszerelt csehszlovák hadsereg és a biciklivel, primitív tankokkal érkező magyar katonák között. De erről már Churchill háborús emlékiratában is olvashattunk megjegyzést, amikor hibáztatja a müncheni egyezmény önfeladását az erős honvédelemmel rendelkező Csehszlovákia esetében (szemben a gyenge harci erejű lengyelekért való kiállással).

Ekként is magyarázható a vers legizgatóbb poétikai eseménye, amelynek során ezt a versben végül is kívülről szemlélt eseményt a költő legbelsőbb létélményével kapcsolja össze: „véremben vérükkel már úgy csókolóztam, / ahogy a halállal fogok csak a porban”. Külső esemény? A nemzet pszichikai leírása e két verssorban alakul át belső, poétikailag is felvállalt létténnyé. A háború félelmétől való felszabadulást a várt nyereség kilicítálásának áldozatos izgalmában érzékeli. Költői „házi feladat”? A visszavonhatatlan vállalás tudatosítása.

Amikor Szabó Lőrinc – nagyon ritkán! – úgynevezett nemzeti témát vállal poézise számára, mindig a kétségbeesés és bizonytalanság szavát hallatja: a háború alatt az ostromra várva, a Vár romjait látva, a berni vereségben saját és a nemzet vesztes sorsát átérezve, majd pedig a Meglepetések hullámszó 1956-os ciklusát formálva.

Hat év, írja a történész a bécsi döntés következményeit taglalva. És mit ír a költő 1945-ös Naplójában? „Írom itt ezt, azt... Reménytelen! Úgy szét vagyok zilálva, verve! Mióta már? Amióta öntudatom van. S az utolsó hat év rettenetes volt! Csak hat év? Dehogy! Óriási erőnek kell bennem lennie, hogy oly rengeteget dolgoztam. Érzékenységem teljes életképtelenségre ítélte. Megijedtem tőle! – ez a magyarázata annak, hogy mégis élek.” És hogy öntudatának bizonytalansága összeszövődött ezzel a hat évvel, a Napló ismétlődései utalnak rá: „Ha csak karácsony óta számolom az életveszélyt vagy a halálos izgalmak állandósulását, akkor is már vagy száztizenöt-százhusz napja. Pedig hat éve tart! Egyszerre vagyok erős és roncs. Másképp már nem lennék.” „S én, már fél éve! Már hat éve! Nincs itt segítség.” És összefoglalva elismétli igazolási védőbeszédében is, felfedve a versei mélyén égő bizonytalanságokat: „Tapasztaltam hat éven át, régen és újabban is, a perzekúciók és boszorkányperek minden modern változatát, azt az eltévesztett intranzigenciát, amelyet semmiféle tapasztalt felső vezetés és igaz szellemiség nem tarthat fenn sohasem. »Ki látott engem?« – folyton ismétlődik az egyénien tragikus kérdés Ady óta. Ki az igazi X., az igazi Y., az igazi Szabó Lőrinc? A legjobb akaratú magyar értelmiség frontjának ismerői jól tudhatják, milyen taktikai és ideológiai kaleidoszkópban keveredtek a szellemi frontok. Lehet, hogy csakugyan becsaptak azok a kaján csillagok, de akkor becsaptak mindenkit, be igazakat és hamisakat...” És felfedi verseinek egész sorát, kételyeinek minden halmazát. Megtalálja bárki az Osiris Klasszikusok Vallomások kötetében.

A másik vers egy látszólag Különbéke-jellegű életkép felidézése: egyszerre távolságtartás és élettörténet összekapcsolása.

Az Ipoly ünnepén

Csak sírj, anyám, sírj! Egyszerű és igaz
szived átdobog a fiadéba. Sírj
és ne szégyeld, hogy itt találalak
térdreborulva a rádiónál:
én még nem tudtam sírni, de könnyeid
látva elöntött a zokogó öröm:
te voltál az igazi költő
abban a nagyszerű pillanatban,
mikor húsz évet visszapörölve oly
sok balszerencse s annyi vizsály után
először mond most újra boldog
hálaimát ez a meggyötört nép.
Csak sírj, sírj bátran! Ez nem a gyengeség
sirása, ez már isteni fájdalom,
a tisztulása, gyógyulása, –
és milliók szive dobban össze
velünk egy hitben, míg az Ipoly felől
friss fénybe gyúl a százados ének. Ott,
azon a tájon éltem első
siheder éveimet, a szomszéd
Kürtös patakban törtem a nádat és
ha jött az árviz, deszkatutaj repült
velem a tulsó part virágos
rétje fölött a hegyek felé: most
ép onnan int a teljesedő remény,
onnan perzsel a Szózat, a Himnusz és
mint trombitán, lobog a hangja
csontomon és husomon keresztül.
Sírj csak, sírj bátran, édesanyám! Nagyon
rád fér, hogy végre ne magadat sirasd,
és mireánk, hogy újra merjük
hinni, csinálni a jobb világot.
(1938)

Szabó Lőrinc soha nem volt „politikus” költő. Ebben a versben sem a közvetlen történelmi esemény rendítette meg, hanem a megfigyelt reakció egy őt magát is személyesen érintő történelmi eseményre. Kiváltva a poétikai alkalmat, amellyel az eseményekről elbeszélést készít. A személyes emberi megrázkódtatás válik poétikai alkalommá a költő számára: felméri a történelmi esemény lélektani hatását a személyes reakciókra. „Szégyelltem környezetem és részben a félrevezetett barátaim terrorizmusának a hatása alatt hazafias verset írni. De mikor a visszacsatolási rádióriport [idején] szobámba lépven anyámat már a rádió előtt térdelni láttam, elszégyelltem és elsírtam magamat, és most már volt írnivalóm.” – emlékezik majd a Vers és

valóságban. És még a vers keletkezése után évek múlva is erre a jelenetre játszik rá egyik anyák napjai rádióinterjúja zárómondataiban: „Tudom, mire kíváncsi. Arra, hogy hol térdelt anyuka a rádióközvetítéskor. Tessék, itt... A református asszony letérdelt a rádió előtt, amikor felhangzottak Ipolyságról az első magyar szavak. Erről az esetről írtam azt a sokat emlegetett költeményemet.” (1943 május 2.) A jelenet és a poézis közötti különbségre ez az utólagos interjú-megjegyzés mutat rá. Ha csak „feladat” lenne a vers, a megrendültség hiányzana belőle. De itt két mozzanat is felülírja a „csak” leírást, poétikai és emberi megrendülést revelálva. Református és térdet hajt: nem szokványos vallásos aktus, hanem éppen annak megtörése, felülírása. Másrészt Szabó Lőrinc, bárha Horatius költészetét életében mindig mértéknek tartotta, de maga részéről az ódai formát (jelen esetben az alkajoszi strófát) magára vállaló verselési módozatot kivételes alkalommal ölt csak magára. Ekkor nem verset ír, de költeményt teremt, amelybe a nemzet himnuszát is beleszővi: „A »százados ének« = a Himnusz.” Hasonló megoldással majd a Vereség után című vers esetében él, az 1954-es berni futballvereség után: a klasszikus formáltság a külső esemény és a belső felháborodás, megrendültség összeszövője. Ott is – barátait, első hallgatóit idézve írja: – „százados ének”. Kimondottan is Horatius nemzeti megrendülését alapul véve.

És hogy az akkoriban sokat szavalt vers a költőben milyen poétikai alakulást indított el, arra emlékező magyarázata szintén rávilágít: megnyitotta benne a gyermekkor világát: „Mondhatnám azt is, hogy ebből a versből nőtt ki a Tücsökzene emlékvilága. A Kürtös-patak Balassagyarmat fölött ömlik az Ipolyba. A Katlan-gödörnél: ezekről is bőven szó esik a Tücsökben.” Pályája a szakmai közmegegyezés szerinti két nagy, világirodalmi rangú csúcának egyikét éppen ebből a vers-jelenetből eredezteti (az első a Te meg a világ volt).

Történész könyvéről írva költő verseit idézem. Miként lehet valamely bizonytalanságot is kiváltó történelmi reménykedés egyben egy költői pálya egészen másfelé elvezető újra nyílásának ihletője. Erre is példát találhattam e két vers végiggondolásakor.

Valójában Szabó Lőrinc esetében az események sohasem a politika felé vezetnek költészetében. Most is joggal írhatta le a Vers és valóságban: „Nagyon finoman visszatartott hazafias megnyilatkozásnak érzem a verset: semmi uszítás a csehek és a tótok ellen.” Miként a versek keletkezésének idejére emlékezve szlovák származású, cseh kultúrattaché barátjával való viszonyáról is ekként ír: „Amikor pedig a Felvidék visszacsatolása természetes ellentétet támasztott az érzelmeinkben, én megmondtam Strakának, hogy többé politikáról nem tudok vele őszintén beszélni, másképp pedig nem akarok. Ettől kezdve kizárólag kulturális és magánérinkezésünk volt, de intenzív és szeretetteljes.”

A költő emlékezéseinek bizonyossága: amikor a balassagyarmati valahai Templom, ma már Szabó Lőrinc utca végénél a közben elterelt és kiszáradt folyómeder felett évtizedek óta csak ipari műemlékként őrzött hídra emléktáblát illesztettünk pár éve, azt szlovák és magyar szponzorok segítségével tehetjük:

* * *

Miután ide idéztem Szabó Lőrinc két örvendő, mégis a bizonytalanságba is beletekintő versének szellemét, térjek vissza Simon Attila keserű fejezetkezdő anekdotájához, amely már a visszarendeződés kísértetét idézi.

„1944 szeptemberében Losonc országgyűlési képviselője, Giller János levélben fordult Balla Pálhoz, a kultuszminisztérium miniszteri osztályfőnökéhez, amelyben arra kérte, hogy akadályozza meg azokat a szándékokat, amelyek célja a losonci Állami Polgári Leányiskola szlovák tagozatának a megszüntetése. Jelen témánk szempontjából valójában a kérés indoklása érdekes, Giller ugyanis szó szerint a következőket írta: 'Sorsunk bizonytalan, de különösen Losonc sorsa bizonytalan. A szlovák polgári tagozat fenntartása jogcím lehet nekünk is adott esetben. Azt hiszem, nem kell erre bővebben kitérnem'.”

Hadd zárjam írásomat egy ehhez hasonló anekdotához. A költő Baránszky László barátommal a múltnak szereplőiről beszélgetve szóba került a később oly különbözően megítélt kulturális vezető, Aczél György személye. Ekkor fiatal ellenálló. Jaross – akkor már belügyminiszter – asztaláról saját felesége el-ellopkodta az üres nyomtatványokat, ezeket aztán odaadta anyámnak, aki barátnője volt. Apám pedig Aczélnak, aki elvitte embereket menteni. Említi barátom. És háború után találkoztak apáddal? – kérdeztem rá reflexszerűen. Igen. De erről egy szót sem ejtettek. Kicsi ez a világ. Benne elhelyeződhet három különböző is. Jaross Andor, végül a nácikat kiszolgáló, deportálást elrendelő belügyminiszter, a kommunista ellenálló és a keresztény filozófus-esztéta. Magyar idők? Sajnos: magyar idők is. Laci barátom az ellopta szót használta. Akkor meglepődtem. Ma a történetekbe helyezve ez a kifejezés illik a legpontosabban.

* * *

És amikor mindezt olvasom, nálam évtizednyivel öregebb zeneigazgató barátom, Kövecs Imre emlékezését kapom. Részleteit ide idézem. Csatolmányként küldte egyik leveléhez mellékelve, éppen ezekre az évekre emlékezve, amint Dorogon gyermekeskedve a szemközti Duna-parton egy parányi „elveszett paradicsomot” teremtettek szüleikkel. A volt-nincs álom szinte egybevág. A történész elemezve leírja, a szemtanú emlékezve gyönyörködik és búslakodik az elszalasztott összerendeződés történelmi esélyének kényszerű elszalasztásán.

Soha nem tudom elfelejteni, hogy 1938 késő őszén, miután az első „bécsi döntés” létrejött, apám Puch-motorjára ültetett és bevitt Esztergomba végignézni a bevonulást. Az Esztergom és Párkány között átívelő híd közelébe álltunk. Mérföldetlen nagy tömeg gyűlt össze akkor a városban, egymás mellett a különböző katonai alakulatok, melyek aztán sorban egymás után indultak a híd feljárójához, majd azon átvonulva visszafoglalták a Trianon igazságtalan szerződésében tőlünk elvett területek egy részét. Felejthetetlen élmény volt ez számomra. Hosszú évtizedek távlatából felmerült bennem egy akkori megfigyelés. 8 éves voltam. A gyalogos, lovas és gépesített alakulatok hídon menetelése közben repülőgépek állandóan felettünk köröztek. Valahogyan feltűnt számomra, hogy köreik mintha fokozatosan Párkány felé tágtak volna. Amennyire abban a gyermekkorban egy ilyen meglátást komolyan lehet venni, úgy láttam, hogy mozgásukkal a hídon haladó csapatok előrehaladását követik.

Édesapánk motorjával apránként bejárta a Felvidék közelebb fekvő részeit. Így kötött ismeretséget egy párkányi gazdával, akivel megegyeztek, hogy szántóföldje felét eladja. Ez a rész 198 m hosszú és 14 m széles birtok volt. Fekvését talán így lehet legkönnyebben meghatározni: a szemben fekvő esztergomi Prímás-sziget felső csücskétől 200-250 méterrel lejjebb – szemben. A Duna-partnak ezt a bal-parti részét Istenhegynek nevezték, remélem, ma is ez a

Kabdebó Lóránt irodalomtörténész

neve. Ne gondoljunk valami nagy hegyre. A Duna bal oldalának ez a része inkább nagy partszakadásnak mondható, mely megközelítőleg a mi birtokunk táján kezdődik kb. 4 méteres magassággal, párszáz méterrel feljebb – a Duna folyását számítva – 70 méterre becsülöm. Tulajdonképpen egy nagy homokfal, melyben ezrével laknak a parti fecskék. E madárcák csivitelését nappal szinte állandóan élvezhettük.

A Duna formáló ereje következtében birtokunk nagyszerűen védett helyen feküdt. A legmagasabb árvíz esetén sem emelkedett a víz magasabbra, mint a pár sorral előbb említett 4 méteres partszakadás. Ha innen fürödni mentünk, 20-25 méternyi természet által formált lejtőn kellett csak leereszkednünk. Ennél ideálisabb helyválasztást nem igen tudok elképzelni.

A szántóföld, melynek a Duna felé néző első része (20-25m) virágoskertté alakult, körös-körül bekerített – a drótkerítést embermagasságú faoszlopok tartották –, a folyó felé gyalog-közlekedők számára kiskapu nyitott utat, a telek végén pedig kocsibejáró nyílt.

A kert után épült a mi kis nyári lakunk – egy hallnak nevezhető szoba, mely ebédlő, társalgó, nappali szerepét töltötte be; ennek egyik oldalából nyílt a hálószoba 4 emeletes ágygal; másiktól a konyha, mely után az éléstár következett, innen létra vezetett a padlásra. Nagyon jól éreztük magunkat ebben.

1942. június vége felé költöztünk ki először egy kétlovas stráfkocsival.

Api másnap átkerékpározott Esztergomba, de nem azzal kerekedett vissza. Nagy örömkre és meglepetésünkre egy kétpárevezős, kormánylapátos ladikkal hozta haza biciklijét. Az esztergomi Kis-Dunaág mellett működött egy Komáromi nevű csónaképítő-mester, tőle vette ezt az áramvonalasra formált mesterművet. Idő kellett hozzá, hogy megállapíthassuk: azon a tájon a miénk a legszebb, legformásabb, legáramvonalasabb és ebből következően a leggyorsabb ilyen típusú jármű.

Szüleinknek szép számmal voltak ismerősei, kollégái Dorogról, Esztergomból és Párkányból. Egy-egy szép nyári délután szép számmal volt látogatónk. Ilyen esetben a mi lakásunk lett a barátok öltöző-kabinja, udvarunk pedig kerékpárjaik parkolóhelye. Mi, gyerkőcök pedig vittük őket csónakázni többnyire rövidebb útra, máskor bizony távolabbra.

Telküntől feljebb két-két és fél kilométer távolságra felfedeztünk egy kis szigetet Ebed közelében. Ebedi-sziget volt a neve. Nem egyszer megtettük, hogy ladikunkban hol többen, hol kevesebben, nem egyszer összesen 14-en foglaltunk helyet. Már a beszállást is nagyon óvatosan kellett végrehajtani, nehogy túlságosan oldalra billenjen. A két-két pár evezőt ilyenkor ketten kezelték testvéreim és még valaki – ennyit bízunk vendégekre. Minden pad és fenékrács ember által foglalt hely volt. Magam a leghátsó ülés alá dugva lábaimat, a csónak legvégső pontján kormányoztam Körültekintő elhelyezkedés után – ilyenkor a ladikból nem több mint 7-8 cm látszott ki köröskörül – lassú evezéssel, óvatosan elindultunk. A folyó legszélén haladtunk, soha nem történt baleset. Így tovább tartott az út, de célunkat mégis elértük.

Az Ebedi-sziget nem lehetett hosszabb 200 méternél, szélessége sem haladhatta meg az 50 métert. Azért volt érdemes ide felevezni még a szokott sebességet is feláldozva, mert az Öreg-Duna felé eső oldala kivételesen puha, selymes talajú volt. Sehol egy kő, bármi, ami árt-hatott volna. Szabadon henteregtünk a lágy talajon. Nemcsak rajta, de lábainkkal felváltva combig taposgathattuk is, pár perc alatt csípőig álltunk a puha meleg, kvarchomok, vagy iszapszerű talajban. Ebből a vizes homokból csorgatással lehetett várat, bármi formát, egyebet építeni. Egymást is telecsorgathattuk.

A kis sziget másik oldalán haladt a Kis-Duna, melynek a szárazföldi oldalán jó néhány merítőháló volt felállítva, mögötte kis tanyával. A folyónak ezt az ágát emlékezetembe idézve 25-30 méter széles volt. Nem mondom, hogy egyszer sem úsztuk körül a szigetet, de ha egy-két alkalommal megtettük, igyekeztünk minél csendesebben, csapkodás nélkül tempózni, hogy ne zavarjuk a békés halászatot. Nem volt ránk panasz.

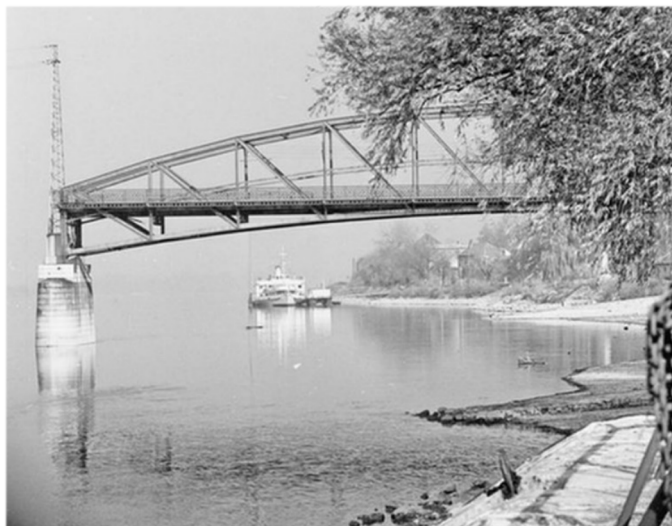
Nyugdíjas koromban kikerestem e vidék térképét. Néztem nagyítóval, kitartással méricskéltem, mert ezt a szigetet nem tudtam felfedezni. Már kezdtem elképzelni, hogy a térkép-készítők lefelejtették. Kikerestem az ebedi (Objed) polgármester email-címét, s megérdeklődtem, mit tud erről, mert szerintem a térképről hiányzik. Leírtam, hogy gyakran ott strandoltunk, szórakoztunk. Lesújtó válaszában megírta a való helyzetet. Ott építettek a szlovákok papírgyárat. Ennek valami szennyvízlebocsátó csatornáját csak úgy tudták megvalósítani, ha ezt a környéket teljesen letarolták. Ebbe – említette nagy sajnálattal és rossz véleményét kifejezve – beleesett a bájos kis sziget is. Azóta már a gyárat is lebontották gazdaságtalan állapota miatt. Ilyenek azok, akiket sem természet, sem ember nem érdekel, csak az általuk megtervezett, elképzelt gazdasági érdek.

1944-ben nem vártuk ki a tanév végét. Április 3-án megtörtént az első bombázás, két nappal később, április 5-én kezdődött meg hát leghosszabb, de egyben – sajnos – legutolsó párkányi nyaralásunk. Szüleink féltek, hogy ipartelep lévén, Dorogot is bombázni fogják. Szerencsére, ez nem következett be. Tanév végéig onnan jártunk iskolába. Szeptembertől

Párkányból jártunk iskolába. Életünk az előbbi nyarainkhoz hasonlított, csak a háború okozott bizonyos változásokat. Amit mi ebből elsősorban éreztünk, az Ipoly-híd bombázása volt. Az Almásfüzitő és Szőny felől érkező bombázók éppúgy elhaladtak Párkány, mint Esztergom felett. Tovább következett aztán az Ipoly hídja és a szobi vasútállomás, melyek rettenetes szőnyegbombázásokat kaptak. Ha esztergomi óvóhelyünkön tartózkodtunk, lábunkkal éreztük.

Félelmetes események is előfordultak néha telkünk környékén. Egy esetben közvetlen közelünkben kezdték üldözni Messerschmidt-vadászgépek a bombázókat, melyekkel együtt haladtak védőik is, ezek többnyire kéttörzsű vadászgépek voltak. Ott, fölöttünk alakult ki légi harc. Bebújtunk a házba, spalettákat bezártuk és hallgattuk a harc zajait. Lassan távolodott el tőlünk a csata. Más ilyen volt az, amit egy halász mesélt. Tőlünk nem több mint 100 méternyire, a partra félig kihúzott ladikjában fenékhorgozsinórját rendezte békésen. Egyszer csak valami surrogó hangot hallott a magasból, felnézett és egy motor nélkül zuhanórepülést végző gépet látott, mely éppen akkor indította be motorját – mi is hallottuk a váratlanul felzúgó hangot –, a Duna fölött vízszintesre fordulva közeledett felé és egy géppuskasorozatot eresztett rá – ezt is hallottuk, szerencsére nem találta el –, a golyók a csónakja mellett csapódtak a vízbe. A gép ablakán át egy néger pilóta röhögő képét látta...

A nyár vége közeledtével a Mária Valéria hídon egyre szaporodott az echós szekerek száma. Esztergomból Párkányba igyekeztek, majd még tovább. Ahogyan hallottuk, a legtöbben Erdélyből jöttek. Többen? Rengetegen! Nagy szakaszonként vándoroltak. Néha volt azért egy-egy fél- vagy egy órányi szünet köztük. Mind azt remélték, hogy nem érik utol az oroszok. Közeledett a frontvonal!

Az 1944-ben felrobbantott Mária Valéria híd, 1972

szerűségéből elkötötte azt a forró szálát, mely hazánk e két részét szorosan összekapcsolta.

Az esztergomi híd védelmében késő ősszel légvédelmi ágyúkat telepítettek, tehát várták, hogy bombázni fogják. A helyzet kezdett veszélyes lenni, hiszen másfél kilométer távolság egy bombázás esetén vajmi kis menedék. Október 15-én visszaköltöztünk Dorogra. Csak másnap reggel tudtuk meg a Szálasi-puccsot.

A frontvonal Dorogra karácsony délutánján, Esztergomba pedig este érkezett. A németek a hidat aznap déltájban robbantották fel. Ezzel a Duna kény-

Ezt az adatot az esztergomi híd közelében lakó dr. Korencsi László barátomtól tudom. Fél éve már csak emlékezhetek reá tisztelettel és szeretettel. Számomra érdekes, hogy 1938-ban, amikor még nem ismerhettük egymást, ő is ott volt a visszafoglalási ünnepségen. Egy templom tornyában harangozott.

Párkányi nyaralásainknak a háború egyszer s mindenkorra véget vetett. Persze sok egyébnek is, de az más tárgyat képezheti. Már az is gyásznap volt számunkra, midőn apánk egy párkányi látogatása után azt a hírt hozta, hogy ladikunkat ellopták. Képzeltük, hová, hogyan kellett vagy lehetett volna eltenni, de ez olyan feladat, melynek nincs megoldása – utólag tudva, hogy a tél folyamán azon a vidéken mi minden történt.

Kis nyaralónk sorsát én, esztergomi diák valamennyire tudtam követni. Ha tanítás után a bazilikához felsétáltam, saját szememmel láthattam, hogyan bontották le apránként. Utoljára hetekig csak a kémény állt. Végül az is eltűnt.

* * *

Nem a visszacsatolás tehetett arról, hogy a visszacsatoltaknak át kellett élniük mindezt. Európa egészének meg kellett élnie. Függetlenül, hogy épp akkor, hova voltak csatlakoztatva. Antwerpentől a Volokalamszki országútig, Oslótól Krétaig. Max Jakob Saint-Benoît-sur-Loire-jától, Radnóti Abdájától, a piaśnicai és a katyńi erdőkig, Varsótól Drezdáig. Prágában, Pozsonyban, Budapesten. És hát Kassán és Losoncon úgyszintén.

Simon Attila könyve nagyszerű egyensúlyt teremt az olvasó tudatában. Hat év visszavonhatatlan történetét elhelyezi az akkori Európa nagypolitikájának egészében. Különös tekintettel a résztvevők és utódaik érzékenységre. Példázatos értékű olvasmánynak tartom. Örülök neki, hogy segít az emlékek elrendezésében.

MOLNÁR IMRE:

ESTERHÁZY JÁNOS A SZLOVÁK-MAGYAR MEGBÉKÉLÉSÉRT

**A Charta XXI Megbékélési Mozgalom Jean Monnet-estjén elhangzott előadás
(2015. január 14.)**

Molnár Imre történész

Esterházy János szlovákokhoz való viszonyát a lengyel édesanyjától kapott keresztény hit alapértékein túl a többségben szlovákok által lakott nyitraújlaki szülőfalu környezete határozta meg. Itt, a magyarokkal együtt élő szlovákok nyelvét már gyermekkorában megtanulva, megismerhette annak a kölcsönös megbecsülésnek és toleranciának az atmoszféráját is, melyben a szlovák és a magyar nép évszázadokon keresztül békességben élt egymás mellett. A nyitraújlakiak visszaemlékezései szerint az Esterházy kastély kovácsolt-

vas nagykapuja állandóan nyitva állott, oda minden segítséget szenvedő betérhetett. „Nagyon emberségesek voltak, s nem akarták elmagyarosítani a falut.” - emlékeznek az itt lakók, akik sajátjukként szerették és tisztelték, a velük együtt élő Esterházy család tagjait, akiknek visszamenőleg is sokat köszönhettek a falu lakói.[1]

A címben szereplő témakör bővebb kifejtéséhez az alábbiakban Esterházy János politikai tevékenységének főbb szlovák vonatkozásait szeretném áttekinteni:

A nyitrai, zóboralji tájat, mindig is szülőföldjének valló, s innét elinduló Esterházy János 1932-ben lett elnöke az Országos Keresztényszocialista Pártnak (OKSZP). A párt az 1920-as parlamenti választások után a csehszlovákiai magyarság legerősebb pártjává vált, s a magyar mellett szlovák és német szekciója is volt. Esterházy pártelnökként megtartotta, sőt megerősítette a párt szlovák és német szárnyát, melyek vezetőit a párt alelnökeivé nevezte ki egészen addig, amíg az OKSZP önálló politikai egységként működött. Az OKSZP programjában kezdettől fogva szerepelt Szlovákia autonómiájának kivívása. Esterházy 1933. június 27-én, az OKSZP hagyományos ótátrafüredi gyűlésén elmondott programbeszédében kifejtette, hogy a szlovenszkói magyarságnak, a szlovák nemzet törekvéseivel szolidaritást vállalva „az érvényes törvények keretein belül” kell követelnie önrendelkezési jogát.[2]

Ezt a politikai programot támasztotta alá a szlovákokkal való „sorsközösség” és a közép-európai, azaz „Duna-völgyi egymásrautaltság” vállalásának gyakori hangsúlyozásával.[3] A két világháború közötti időszakban a magyar pártoknak, s az erre leginkább hivatott OKSZP-nek azonban nem sikerült szorosabb együttműködést kiépíteni a szlovák autonomista tábor pártjaival. A Szlovák Néppárt egyrészt a budapesti kormány befolyásától tartva zárkózott el az együttműködéstől, másrészt az OKSZP szlovák szekciójában a saját szavazótáborával konkuráló szervezetet látott, s mindent megtett annak elszigeteléséért. Az együttműködés legnagyobb akadálya azonban a cseh hatalmi befolyás volt, amely minden politikai eszközt bevetett, hogy a magyar és a szlovák politikai tábor erőinek egyesítésére ne kerüljön sor.[4] Ez abból is látszik, hogy a csehszlovák cenzúra meglehetősen ingerülten reagált Esterházy azon írásaira, melyekben a cseh hatalmi túlsúllyal szembeni fellépés eredményességét a magyar–szlovák összefogás szorgalmazásában látta megvalósíthatónak. A pozsonyi rendőr igazgatóság 1929. január 19-én a nyitraújlaki Esterházy-kastélyt átkutatva „néhány hasonló tárgyú írást” is lefoglalt „áttanulmányozás végett”. [5] Esterházy mindennek ellenére, 1935 után, miután Kassán parlamenti képviselővé választották, a prágai nemzetgyűlésben is rendre felhívta a figyelmet arra, hogy a szlovákok által lakott vidékek gazdaságilag éppoly nehéz, sőt talán nehezebb helyzetben vannak, mint a magyar vidék, s beszédeit rendszeresen azzal a kifejezéssel zárta: Adja meg végre a kormány a Szlovenszónak és Kárpátaljának ígért autonómiát, hogy mi szlovák testvéreinkkel megegyezve saját magunk gondoskodjunk Szlovenszko sorsáról.”[6]

Az 1938-as csehszlovák válság idején Esterházy János szerette volna Lengyelországot közvetítőként bevonni a magyar-csehszlovák, majd a magyar-szlovák viszony rendezésébe. Erre családi származásából fakadó ismeretségi köre, illetve a lengyel kormánykörökkel fenntartott szoros kapcsolatai is kiváló lehetőséget biztosítottak. Jan Szembek külügyminiszteri államtitkár például Esterházy közvetlen lengyel rokonságának tagjai közé tartozott. Ezért többször is kiutazott Krakóba, majd Varsóba, ahol különböző lengyel kormánypolitikussal találkozott. Ezen tárgyalások során merült fel a katolikus közép-európai blokk – a lengyel–szlovák–magyar tengely – alternatívája, mely a lengyel politikusok hagyományos geopolitikai felfogásához is közel állt. Varsói tárgyalásainak (szlovákiai) háttérét a Szlovák Néppárt Karol Sidor vezette katolikus (polonofil) szárnya adta, mely a növekvő német befolyás ellensúlyozásának céljából ugyancsak régóta szorgalmazta a lengyelekhez való közeledést. Sidor és Esterházy közt fennálló politikai kapcsolat alapján feltételezhető, hogy Karol Sidor egyetértett azzal, hogy a lengyelek egyfajta garanciaként szerepeljenek a magyar–szlovák közeledés – ekkor még mindkét fél számára elképzelhető – folyamatában. E folyamat végeredményeként Szlovákia egy föderatív államkeretben azzal a feltétellel csatlakozott volna vissza Magyarországhoz, hogy ott mindazon jogokat megkapja (beleértve a teljes autonómiát), melyeket a cseh politika nem volt hajlandó biztosítani számára. A megadott jogok gyakorlásának biztosítékaként szerepelt volna a folyamatban a lengyelek garanciavállalása. Esterházy magánemberként kapcsolódott be a tárgyalások menetébe, s bár e tanulmánynak nem célja, a kérdés mélyreható elemzése, a vele tárgyaló lengyel politikusok felfigyeltek arra, hogy több alkalommal is a szlovákok érdekeit védően nyilatkozott. Kijelentette azt is, tudtára adta a magyar politikai vezetőknek: csak akkor hajlandó közvetítői tevékenységét folytatni, ha Budapest nem követi el a magyar politikai vezetés szlovákokkal szembeni korábbi hibáit.[7]

Jan Szembek emlékirataiban arról is beszámolt, hogy 1938. június 18-án, miután Beck külügyminiszter biztosította Esterházyt, hogy ezekben az ügyekben bármikor hajlandó soron kívül is fogadni őt, Esterházy kijelentette: „...amennyiben Budapest nem fogadja el a lengyel garancia koncepcióját, akkor ő, a maga részéről befejezettnek tekinti a szlovák üggyel való foglalkozást.”[8] Szembek emlékiratai szerint Esterházy több alkalommal is megerősítette, sem Ő, sem a magyar kormány soha semmilyen esetben nem lett volna hajlandó a Csehszlovákiával szembeni fegyveres fellépésre, jóllehet a németek erre ösztönözték a magyar politikai vezetést. Szembek szerint, a tartózkodó magatartást többen is felrótták a magyaroknak, ám Esterházy ennek ellenére végig kitartott álláspontja mellett. Ezt a véleményt Szembek előtt Hóry, Magyarország varsói nagykövete is megerősítette, aki többek között felpanaszolta, hogy Esterházynek a magyar–szlovák közeledést sürgető tevékenysége jelentősen megnehezíti a magyar fél álláspontját.[9]

Hasonlóképp a szudétanémet kisebbség képviselői előtt is kijelentette „a magyar kisebbségnek és Magyarországnak több haszna lesz belőle, ha nem kapja meg a revíziót, mintha kieroszakolná azt egy második világháború árán.”[10] A szudétanémet politikusok ezért pacifistának tartották őt.

1938. október 9-én Komáromban megkezdődtek a müncheni egyezmény által előírt magyar–csehszlovák határkiigazítási tárgyalások. Esterházy a magyar és a csehszlovák tárgyalóküldöttséghez címzett levelében három magyar képviselőtársával együtt kérte, hogy a tárgyaláson képviselhesse a csehszlovákiai magyar nemzetscsoport érdekeit,[11] Erre a kiegészítésre azonban sosem került sor. Esterházy tehát érdemben nem tudta befolyásolni a tárgyalások menetét. A szlovák történetírás téves állítása ellenére a bécsi döntésben nem Esterházy érvei és statisztikai adatai, hanem a budapesti Államtudományi (kisebbségtudományi) Intézet évek óta folyó tudományos előkészítő munkája és érvanyaga játszott döntő szerepet. Esterházy néhány alkalommal ugyan kísérletet tett arra, hogy a magyar és a szlovák küldöttséget a rideg hangulatú hivatalos tárgyalások során, a megegyezés reményében, saját nyitraújlaki kastélyába invitálja, ám erre sem került sor. Hóry András varsói nagykövet erre így emlékezik vissza: „Kánya merev viselkedésén igyekezett oldani Esterházy, és **felajánlotta, hogy a magyar és szlovák delegáció részére megszervez egy olyan programon kívüli ebédet egy közeli kastélyban, ahol kötetlen formában beszélgethetnének el egymással a magyar és a szlovák delegátusok, s ezzel is oldva a légkört és előkészítve egy kompromisszumos megegyezés lehetőségét.** Ez a találkozó Kánya merevsége miatt nem jött létre.”[12]

Esterházy nem tartotta megfelelő megoldásnak azt sem, hogy a tárgyalások végül is a bécsi döntéssel végződtek. Úgy vélte, a szlovákokkal szembeni megfelelő kompromisszumos viselkedéssel ezt el lehetett volna kerülni. Bántotta, hogy a tárgyalóasztal mellől két ellenséges fél képviselői álltak fel, holott a komáromi tárgyalás „kellő tapintattal és jóindulattal” a magyar–szlovák kiegyezés történelmi pillanata is lehetett volna.[13] A bécsi döntés után 1938. november 11-én került sor Horthy Miklós kormányzó kassai bevonulásának ünnepségeire. A szlovák történetírás azzal vádolja Esterházyt, hogy Horthyt fogadva, ő adta át neki a várost. Nos, Kassát nem Esterházy adta át Horthynak, mivel a város nem volt az övé, s annak hovatartozásáról a bécsi döntés rendelkezett. Az ünnepi szónokok között azonban a város választott

képviselőjeként valóban ott szerepelt Esterházy János is, aki sokak meglepetésére bejelentette, hogy egyrészt – visszautasítva a magyar parlament felsőházában számára megajánlott képviselői helyet – nem távozik az országból, másrészt Horthy Miklós kormányzóhoz fordulva, a nagy nyilvánosság előtt kérte: **„Mi, itt maradt magyarok ígérjük, kezet adunk az itt élő szlovák testvéreinknek és velük együtt dolgozunk egy szebb jövőért. Az ideát lévő magyaroktól pedig kérem, hogy az idecsatolt szlovákok nemzeti érzéseit tartsák a legmélyebb tiszteletben, engedjék meg, hogy ugyanúgy élhessenek itt, mint ahogy azt mi magunknak odaát követeljük.”**[14]

A Magyarországhoz kerülő szlovákok érdekében elmondott kérése a sokezeres ünneplő tömeg Horthy Miklós kormányzó és a magyar kormány képviselői előtt hangzott el nyilvánosan. Nehéz lenne ettől megfelelőbb alkalmat elképzelni arra, miként hívja fel a figyelmet a magyarországi szlovák kisebbség megoldatlan helyzetére. Az igazság azt követeli, hogy ők „ugyanúgy élhessenek itt, mint ahogy azt mi magunknak odaát követeljük” – mondta, mert tudta a kisebbségi kérdést nem lehet csak egyoldalúan rendezni. Esterházy a budapesti parlamenti székkal együtt a magyar politikai életben reá váró fényes karrier lehetőségét választotta. A nehezebb utat választva ott maradt az ekkor már az önállósodás útjára lépő Szlovákia bizonytalan sorsú és jövőjű átláthatatlan politikai viszonyai közepette élő, a mintegy hetvenezres magyar kisebbség képviselőjét felvállalva.

Esterházy azt remélte, az autonóm, majd a később önálló Szlovákiában tisztább viszonyok közt politizálhat, hisz azokkal kell közös hangot találnia, akikkel „húsz évig becsületes eszközökkel együtt harcoltak” Szlovákia autonómiájáért. Első, az Új Hírek 1939. január 1-i számában megjelent programbeszédének is az volt a lényege, hogy a magyar párt és ezzel együtt az egész magyar közösség bízik a Hlinka-párt autonómiajavaslatának valóra válásában, s abban, hogy a magyarság Szlovákiában, élvezni fogja az új szlovák kormányzat mindenkinek egyenjogúságot” hirdető ígértét.[15] Emlékirataiban Karol Sidor rámutatott arra, hogy Esterházy, más magyar képviselőkkel ellentétben mennyire bízott a szlovák autonómiában. Jóllehet Kosík István baloldali magyar képviselő még a prágai parlamentben éles szavakkal szállt szembe Esterházy optimizmusával, rámutatva, hogy „a szlovákok soha, egy szóval sem biztosították a magyarok jogainak elismerését az autonómián belül. Ellenkezőleg, fő jelszavuk: »Na Slovensku po slovensky« és »Slovensko Slovákom«[16] azt mutatja, hogy a magyaroknak nincs helyük saját szülőföldjükön. Esterházy olyan autonómiát követel, amelybe a magyaroknak semmilyen joguk nem lenne”.[17]

Esterházy – talán mindezeket a veszélyeket tudatosítva —programjában ennek ellenére kifejtette, bízik abban, hogy a túlnyomórészt katolikus egyházi férfiak által vezetett szlovák kormány politikájában lesz helye „a magyar-szlovák kézfogásnak is”.[18] Ez a várakozása azonban sajnos nem teljesült. A szlovák politikusok magyarokkal szembeni magatartása leghevesebben a Ferdinand Ďurčanský, Hlinka-párti politikus későbbi történelmi munkájából tükröződik vissza: „...a szlovákok attól féltek, hogy az autonómiatörekvés a magyarok szemében egyet jelent majd a Magyarországhoz való visszatérésre mutató jellel. A magyarokkal való együttműködés ügyében leírtakat és elmondottakat részünkről csupán a csehszlovák politikára gyakorolt nyomás eszközének lehet tekinteni”.[19]

Esterházy talán épp e magatartás ellensúlyozásának céljából vetette papírra 1938-as karácsonyi gondolatait, melyben a béke, a reménykedés és a „realitások” talaján való szülőföldön maradásra buzdította magyar olvasóit. „Mi a szlovák népet, amellyel most szorosabb közjogi kapcsolatba kerültünk, mindenkor testvérünknek tekintettük, és fogjuk tekinteni a jövőben is... **A szlovák nép éppúgy kis nép mint mi, éppúgy küzdött önállóságáért, szabadságáért, elismeréséért és érvényesüléséért, mint mi.** Mi az Istennek megadjuk, ami az Istené, Szlovákországnak ami Szlovákországé.”[20]. Az 1939. esztendő első napján megjelent, a maradék magyarsághoz intézett szózatában ugyancsak hitet téve a „magyar-szlovák testvériség” mellett, ezt írta: „...a magyar-szlovák testvériséget nyíltan és következetesen tovább hirdetem, annak szükséges voltát vallom, vállalom ezért a célkitűzésért a felelősséget, és annak érdekében szívesen tűröm el az akármelyik oldalról jövő vádaskodást”.[21] Esterházy az egész szlovákiai magyar kisebbség számára fontosnak tartotta, hogy a szükséghelyzetéből erényt kovácsolva élni tudjon az egymásra utaltság helyzetének felismerésével, s a szlovákiai magyarságot számos esetben is arra szólította fel, hogy nyújtson segédkezet a szlovák nemzetnek minden vonalon, ahol az segítségre szorul.[22]

A magyar-szlovák megbékélés és együttműködés eszméjét azonban súlyosan beárnyékolták az olyan események, mint amilyenek a magyar csendőrség tettelegessége volt Nagysurány, illetve Komját községben, illetve a Szlovákia területét is érintő, Kárpátaljával kapcsolatos fegyveres incidens volt. Esterházy ezen nem könnyen átlátható és értékelhető esetekben magánemberként soha nem titkolta véleményét az illetékes szervek előtt. Nyilvánosan tett nyilatkozataiban azonban a szlovákiai magyar kisebbség vezetőjeként tartózkodott a magyarországi politika nyilvános bírálatától, jól tudva azt, hogy szavait érvként lehet felhasználni a magyar politikai vezetés ellen. Megtette ezt helyette nővére, Esterházy Lujza, aki az Esti Újságban, melynek lapgazdája Esterházy János volt, éles hangú cikkben ítélte el a történeteket.[23]

Külön fejezetét képezi életének a Szlovák Parlamentben folytatott képviselői tevékenysége, ahol Esterházy végig kiszorított helyzetben, afféle „egyszemélyes ellenzékként” volt tagja a szlovák törvényhozásnak. Itt több alkalommal határozott kritikai véleménnyel illetett számos szlovák törvényjavaslatot. Fontosnak tartotta azonban megjegyezni, hogy „bírálatom sosem irányul a szlovák nemzet ellen, hanem csak kiküszöbölni szeretném azokat a módszereket, sérelmeket, jogos panaszokat, amelyek megzavarják itteni békés együttélésünket”.[24] A szlovákság felé tett gesztusként **megerősítette azon szándékát, hogy kész bármikor síkraszállni a Magyarországhoz csatolt szlovák kisebbségi népcsoport jogos kívánságaiért**, miként már eddig is számos alkalommal interveniált ebben az ügyben.

Voltak dolgok azonban, amelyeket sosem volt hajlandó elfogadni, s ezekkel szemben nem mutatott hajlandóságot semmiféle kompromisszumra. Ezek közé tartozott a szlovák-német eszmei és ideológiai azonosság is. 1939 áprilisában az Új Hírek szerkesztőjének adott interjújában Esterházy határozottan leszögezte: „A nemzetiszocialista programmal semmi közösségünk nincs, és nem is lesz.” Annak, hogy a magyar párt soha nem alakult át nemzetiszocialista párttá, a következőkben adta meg a magyarázatát: „A nemzetiszocializmus német produktum, amely — mint azt maguk ennek az eszmeáramlatnak alapítói és terjesztői mondják — nem exportcikk,

ez csak a németeknek lehet programja és életfelfogása”.[25] Jozef Tiso 1938 decemberében Privigyén elmondott beszédének egyetlen mondata is elégséges magyarázatot adott arra a nehéz helyzetre, amibe többek között Esterházy elvhu magatartása miatt a szlovákiai magyar kisebbség került: „A magyarok, akik szintén élnek Szlovákiában, irigylik a németektől, hogy annyi jogot adtunk nekik. Ezt válaszolom erre: jöjjenek velünk, ahogy a mi németjeink jönnek, s akkor ugyanannyi jogot fognak kapni”.[26] Esterházy válasza Jozef Tiso beszédére nem sokáig késett: „Mi sohasem irigykedtünk és nem is fogunk irigykedni amiatt, ha egy nemzetiség bizonyos eredményeket ér el. Mi tisztán csak arra szorítkozunk, hogy rámutatunk arra, hogy a magyarság még nem kapta meg azokat a jogokat, amelyeket a németeknek megadtak, de még azoknak a jogoknak sem vagyunk birtokában, amelyeket a bécsi egyezmény alapján a szlovák kormány köteles lesz nekünk megadni.”[27]

Esterházy 1939 húsvétjára írott cikkében ugyanakkor folytatva a szlovák—magyar viszonyról megfogalmazott korábbi gondolatait, a megbékélést már Közép-Európa biztonsági kérdéseként tüntette fel, és hozzátette, hogy a megbékélés előfeltétele a magyar kisebbség részéről megvan, hiszen a magyarság mindig is konstruktív módon viszonyult az önálló szlovák államhoz. Szlovákia jóléte és boldogulása viszont attól függ, ha a területén élő minden nép és nemzetiség jól érzi magát s „egyenlő jogok és egyenlő kötelességek felett rendelkezik”. „A magyarság ellen szított mesterséges ellenszenvnek meg kell szűnnie” — írta Esterházy, és ha ez a magyar kisebbség magatartásán múlik, akkor „ne legyen hiány a kitartás, a türelem, a becsületesség értékeiben” a magyarság körében. Írásának végén a politikus a magyar kisebbség és a magyar nemzet egészének sorsát a krisztusi igazság oltalmába helyezte.[28]

A magyarsággal szembeni ellenszenv megszűnése érdekében újra és újra a szlovák—magyar egymásrautaltságot hangoztatta. Az EMP végrehajtó-bizottsági ülésén kijelentette: „Én az itteni magyarság nevében rögtön teljes nyíltsággal és őszinteséggel jelentkeztem konstruktív munkára. Sajnos, a legteljesebb jóakaratomat, úgy látszik, egyes tényezők vagy meg nem értették, vagy félreértették, mert nem tudom magamnak másképp megmagyarázni azt, hogy helyzetünk itt március óta minden tekintetben lényegesen rosszabbodott.” Tisztában volt a soviniz-

Esterházy János

mus oda-vissza is rombolóan ható mivoltával, ezért mondta ki nyíltan: „Ha itt, Szlovákia területén egy ultraszovinizta szlovák úgy véli önálló hazájának érdekeit legjobban szolgálni, hogy egy nyitrai, pozsonyi, eperjesi vagy besztercebányai magyarnak a pártjelvényét leszakítja, vagy őt nemzeti érzésében provokálólag sérti, úgy ez az ultraszovinizta szlovák éppúgy árt hazájának, mint ahogyan árt az a magyarországi ultraszovinizta ma-

gyar, aki akár szóval, akár tettel igyekszik a magyarországi szlovákok nemzeti fejlődését megakadályozni vagy gátolni.”[29]

1939. május 12-én, az Egyesült Magyar Párt vezetőségi ülésén, (tehát nem egy szlovák rendezvényen) többek között a következő megszívlelendő gondolatokat kötötte saját párthívei lelkére: „**Változatlanul hangsúlyozom, hogy mi a szlovákokkal egy talajból nőttünk ki.** Nem hatalmi, de természeti, gazdasági, geopolitikai és hasonló magasabb erők forrasztottak minket, magyarokat, velük egy közösségbe. **A magyar és szlovák népnek lelke föltétlenül összhangba hozható, és azt összhangba is kell hozni, mert sok a közös lelki adottságunk.** Ha a magyar és a szlovák egymás ellen fordul, annak mindkettő a kárát vallja. Természetellenes és ezért eleve bukásra van kárhoztatva minden olyan törekvés, amely meg akarja bontani a Kárpátok alján egymásra utaltan élő népek lelki és gazdasági közösségét. Ez vonatkozik a magyarok és szlovákok viszonyára is.”[30]

Tanulmányomnak nem az a célja, hogy elemezze Esterházy szlovák országgyűlésben kifejtett tevékenységét, csupán annyit jegyeznék meg, hogy amikor Esterházy bírálóan szólt egy-egy törvényrendeletéről vagy politikai gyakorlati intézkedésről, azt a magyar kisebbség vonatkozásában tette ugyan, de mondanivalója általános érvénnyel bírt. Hisz az olyan, Esterházy által bírált intézkedések, mint a koncentrációs táborok rendszere, a propaganda hivatal felállítása, a személyi kultusz, a jogellenes rendőri intézkedések, nemcsak a magyar, hanem a szlovák, német, és más nemzetiségű lakosságot is sújtották. „A magyarokat mélyen sértő és őket — mint az előbb említettem — testi és vagyoni épségükben veszélyeztető kilengések legtöbbszörre sajnos a Hlinka-gárda égisze alatt történnek”, mondta a parlament nyilvánossága előtt. Nem azt állítva, hogy a sérelmek okai a szlovákok, hanem hogy a Hlinka-gárda. Mindenki tudta, hogy a gárda kegyetlenkedéseinek nem egyedüli célpontjai a magyarok.[31] „Semmi esetre sem lehet hivatása a gárdának az, hogy egyes tagjai éjszaka követeket dobáljanak gyanútlanul alvó emberek ablakába. Hinni szeretném, hogy ezek a tünetek csak átmenetiek, és hogy be fog következni itt is a józan belátás politikája, mely a „Leben és leben lassen” [azaz: Élni és élni hagyni — M.I.] alapján nyugszik” – mondta Esterházy a zsidó pogromok időszakában.

Nem csupán a Szlovákiában élő magyar lakosság vonatkozásában értelmezhetőek beszédének olyan kitételei is, melyben az új, rendi társadalom bevezetésének szándékát bírálta: „Ebből a gondolatból következik az is, hogy itt az alkotmánytörvény útján nem létesíthető olyan új rend vagy rendszer, mely ellenkeznék az itt élő nemzetek — legyenek akár szlovákok, magyarok, németek vagy ruszinok — lelkében évszázadok óta meggyökeresedett és tradícióvá vált gondolatvilággal, vagy ellenkeznék mindnyájunk geopolitikai helyzetével.”[32]

Fő hivatásának azonban továbbra is a szlovákiai magyar kisebbség képviseletét és védelmét tartotta. A magyarokat ért sérelmeket is gyakran helyezte a magyar-szlovák kontextusba, pl. a reciprocitás bírálata kapcsán: „Mélységesen fájlalom azonban, hogy a ma itt velünk, magyarokkal, országszerte tapasztalható bánásmód /.../ inkább eltávolítja egymástól a magyar és a szlovák társadalmat. Ha a magyar kormány is negatívumokkal válaszolna a reciprocitás elve alapján a szlovák kormány negatív lépéseire, akkor mindezt „a végsőkéig lehet fokozni, ami sajnos éppen az ellenkezőjét fogja eredményezni annak, amire mindnyájan vágyódunk, hogy a

két nemzet egymással jó barátságban éljen, és a két ország nemzetiségei meg legyenek elégedve.”[33] Mindez részéről nem fenyegetés vagy zsarolás kívánt lenni, hanem a reciprocitás kérdésében működő eltorzult logika leleplezése.

Nemcsak a szlovák politikai élet alkotóinak szánta azon mondanivalóját is, hogy: „Egy alkotásnak maradandóságát nem az biztosítja, ha azt állandóan az ellentétek kiélezésével, mások hátrányára iparkodnak megalapozni, hanem egyedül az, ha azt a mindenkiért való munka átfogó ereje és a felebaráti szeretet melegsége hatja át. Amikor mi, magyarok, jövő céljainkat kovácsoljuk, ebből indulunk ki. Nem az a jelszavunk, hogy valaki vagy bárki ellen, hanem mindenkiért, akivel egy a sorsközösségünk a dunai medencében.”[34]

A Magyar Párt régen várt bejegyzésétől Esterházy János a szlovák politikai magatartás jobbra fordulását várta: „Ez a föld közös hazánk, vállvetett munkával kell tehát hozzájárulnunk ahhoz, hogy közös otthonunk is legyen, ha már a Jóisten egymás mellett jelölte ki földi helyünket, és sorsközösségre ítelt bennünket, azon kell igyekeznünk, mind a szlovák, mind a magyar oldalon, hogy ennek a sorsközösségnek valamennyi következményét levonjunk és életté vált-suk. A jövő fejlődése ebbe az irányba mutat, és csak ezen az úton lehet eljutni az itt élő népek békéjéhez, megelégedéséhez és közös boldogságához.”[35]

A szlovák historiográfia is elismeri Esterházy közbenjárását a Magyarországra került szlovák népcsoport ügyeiben. Neki köszönhető a budapesti *Spolok Sw. Vojtecha* nevű szlovák katolikus egyesület (és kiadó) létrehozása, a *Slovenská Jednota* c. hetilap, majd napilap kiadása, a munkából elbocsátott szlovák személyek (ez esetben a több tucattól a több száz főig különböző létszámok ismeretesei) újra alkalmazása, a magyarországi Szlovák Párt hivatalos elismerése és más hasonló esetek. A szlovák történetírás Esterházy ezen tettei indítékát csupán a politikai számításban látja, mondván, a magyarországi szlovákok érdekében Budapesten elért eredményekért a pozsonyi kormánynál nyújtotta be a számlát, hasonló intézkedéseket követelve az ott élő magyarság számára. Kár, hogy figyelmen kívül hagyják az Esterházy által 1940. május 7-én a szlovák parlamentben elmondottakat, mely szerint, politikai pályafutása kezdete óta a szlovákokkal való barátságot vallotta, szolgálta és hirdette, és ennek jegyében igyekezett a bécsi döntés után Magyarországra került szlovákok nyilvánvaló sérelmeit is a legjobb tudása szerint orvosoltatni. „Tettem ezt minden feltűnés elkerülésével és nem azért, mintha ezzel politikai tőkét akartam volna magamnak kovácsolni, hanem a szlovákok iránt érzett teljesen spontán, őszinte barátságból és igazságérzetemből. Amikor nem igazolt szlovák nemzetiségű vasutasok vagy más állami alkalmazottak, telepesek ügyében gyakran és sikerrel eljártem, és erről soha senkinek említést nem tettem, ezt természetesnek véltem, mert emberi kötelességet teljesíték, amikor akár egyesek, akár többek érdekében járok interveniálni.”[36]

Erről a közbenjárásról tanúskodik a magyar külügyminiszterhez, Csáky Istvánhoz, 1940 decemberében a magyarországi szlovákok politikai jogai érdekében írott levele, melyben többek között ezt írja: “bizonyítani tudom azt, hogy Kassa környékén, a közművelődési testület titkára, a csendőrök segítségével a szlovák iskolákban elkoboztatta azon szlovák nyelvű tankönyveket, melyeket a magyar kultuskormány megbízatásából a Szt. István Társulat adott ki. Ezek a barmok nem vették észre, hogy olyan könyveket koboztak el, melyeket a magyar

kormány rendeletére használtak a szlovák iskolákban. Ilyen és ehhez hasonló példákat sokat tudnék neked bemutatni. Az ilyen csendőr, jegyző vagy szolgabíró, aki nem lát tovább a saját orránál, nem veszi észre, hogy magatartásával milyen veszélybe sodorhatja az országot.”[37] Esterházy tehát Magyarországról, s annak becsületéről beszél, nem a saját érdekeiről, valóságos hídszerepet vállalva fel a magyar és a szlovák kormány között.

A magyarországi szlovákok lapját, a *Slovenská jednotát*, amely közbenjárásának köszönhetően immár „napilappá válva szolgálja a magyarországi szlovákság ügyét és érdekeit” Esterházy vezércikkben köszöntötte az Új Hírek hasábjain.[38]

Mint ismeretes, egyedül volt, aki nem szavazta meg a szlovák parlamentben, 1942. május 15-én a szlovákiai zsidóság deportálását kimondó 68. számú törvényt. Az (alkotmánymódosító), minden egyéb zsidóellenes rendelkezést és intézkedést is magában foglaló törvény (mely Németország után elsőként tette lehetővé a zsidók tömeges, kollektív deportálását) elutasítása előtt döntését így indokolta meg előbb szóban a szlovák parlament elnökének, majd levélben a magyar miniszterelnöknek: Tudom, hogy a törvényjavaslat nagyon sok szlovák képviselőtársamnak nem fekszik, de ezek pártfegyelemből nem mernek szavazni a javaslat ellen. Én ellenben mint az itteni magyarság képviselője leszögezem ezt, és kérem tudomásul venni, hogy azért nem szavazok a javaslat mellett, hanem ellene, mert mint magyar és keresztény és mint katolikus a javaslatot istentelennek és embertelennek tartom.”[39]

A zsidótörvény elutasításával kifejezett hitvallásának Esterházy a szavakon túl tettekben is tanújelét adta. Erejéhez és lehetőségeihez mérten, családjával együtt menedéket nyújtott a náci rendszer által üldözött személyeknek és csoportoknak, legyenek azok magyarok, szlovákok, zsidók vagy lengyelek.

1942 augusztusában Esterházy sokadszorra szerepelt a Debreceni Nyári Egyetemen, ahol előadása végén kéréssel fordult a magyarországi magyar ifjúsághoz: „**Arra kérem a magyar ifjúságot, tanulja meg a Magyarországon lakó nemzetiségek nyelvét.** Foglalkozzék a nálunk élő nemzetiségek kérdéseivel és nehézségeivel. Csak a nyelven át lehet megismerni nemzetiségeinket, és ez legyen a magyar ifjúság egyik legnagyobb feladata, mert ezzel tud legtöbbet használni a Szent István-i alapokon nyugvó magyar jövőnek.”[40] Több mint érdekesnek tartom, hogy az előadásról beszámoló *Slovenská jednota* nem tartotta érdemesnek idézni Esterházy eme felhívását, annak ellenére, hogy az nagyon széleskörű visszhangra talált az akkori magyar szellemi progresszió soraiban.

Az erdélyi magyarság vezetőinek meghívására Esterházy János 1944. februárjában Kolozsvárott tartott előadást, ahol ugyancsak a szlovák-magyar viszony elemzése töltötte ki mondanivalója jó részét. Többek között tárgyilagosan megállapította, hogy „a szlovák nép vezetőinek egy része azt hiszi ma, hogy fejlődésének az útjában egyedüli akadály a magyarság, és állami jólétét egyedül a magyarság fenyegeti. A Szent István-i gondolatban nem lát egyebet, mint imperialista törekvést, amelynek egyedüli célja a Duna-medencében élő nemzetiségek leigázása. Ez az indítóoka annak a magyarellenes propagandának, amellyel a szlovák sajtóban, folyóiratokban, könyvekben lépten-nyomon találkozunk. Ez nagy hiba, és részben a gyengeség

jele”.[41] A háború befejezése után Közép-Európa felépítése csak békés, nyugodt légkörben képzelhető el, nem pedig úgy, hogy az itt élő népekben mesterségesen gyűlölködést, ellenségeskedést szítanak egymással szemben. Ebben a folyamatban a szlovákiai magyarság „a létért folytatott mindennapi munka mellett a magyar és szlovák nép közti megértést szolgálja” és semmi olyat nem tesz, amivel akadályozná a szlovákok államépítő munkáját, vagy ami sértené a szlovák nemzeti önállóságot.

[...] Ha a szlovák nép állami önállóságát meg akarja tartani, akkor ezt, felfogásom szerint, csak a magyarsággal való egyetértésben, nem pedig a vele való állandó ellenségeskedésben fogja elérni.”[42]

Peéry Rezső visszaemlékezése szerint, a háború legutolsó idejéig számos antifasiszta szlovák és német lépett be pártjába, hogy ott védelmet és menedéket találjon. Esterházy még ezekben a nehéz időkben is arra törekedett, hogy „kifinomult érzékenységgel” szolgálja a szlovák-magyar kapcsolatok fennmaradását, mert tudta, hogy a Kelet-Európa birtoklásáért folyó diplomáciai, nagyhatalmi csatában a szlovák népet ugyanolyan veszély fenyegeti, mint a magyart, ezért a veszély ellen védekezni is közösen kell[43].

Esterházy János

A másokért való élés, a bajba jutottak mentése elfeledtette vele, hogy ő maga is mekkora veszélyben van. Esterházy Lujza a németek visszavonulásával kapcsolatban menekülésre próbálta őt rávenni, amire fivére, János így válaszolt: „Ami engem illet, én nem hagyom el az országot. Nem akarok a náciikkal egy húron pendülni. Nem akarom Hitlerék segítségével menteni a bőrömet. És ahogy azt már neked megmondtam, túlságosan mély gyökereim vannak szülőföldemben ahhoz, hogy el bírnám hagyni!” Esterházy Lujza felvetette számára az emigrációban lévő magyar politikai mozgalomhoz való csatlakozás lehetőségét is. Ő azonban erkölcsi okokra hivatkozva elhárította ezt a lehetőséget is: „Gyökereim oly mélyen kötnek ide, hogy nem tudnék idegenben élni. Ott felfalna a honvágy, és elveszteném erkölcsi egyensúlyomat, annyira, hogy már nem tudnám szolgálni magyarjainkat. Csak úgy tudok hasznukra lenni, ha itt maradok.

[...] Bízunk az isteni gondviselésben.” Döntésében a szabadság és belátható módon reá váró rabság között kellett választania, s ő ismét a nehezebb utat, a hűségben rejlő maradást választotta, vállalva ennek minden konzekvenciáját, azaz a számára oly fontos értéket jelentő szabadságtól való megfosztottság lehetőségét is.[44]

Ezzel az eltökéltséggel kereste fel 1945. áprilisában Gustáv Husák belügyi biztost is, akinél korábbi, a szlovákokkal szemben tanúsított magatartása jegyében a magyar kisebbség sorsa jobbra fordításának érdekében kívánt közbenjárni. A jóindulat demonstrálására hivatott vizi-

táció vége a letartóztatás, és a Szovjetunióba, majd a gulagba való elhurcolás lett. Innét hazatérve az 1947-ben ellene meghozott halálos ítélet végrehajtása várt rá. Ekkor hozzátartozói, ismerősei ismét felajánlották számára a szökés lehetőségét, amelyet szigorúan titkos körülmények között terveztek meg. A család egy pozsonyi angol konzulátuson dolgozó barátja, a határon keresztül zárt diplomata gépkocsiban Bécsbe szállította volna a grófot. A gondos aprólékosággal kidolgozott szökési tervet azonban Esterházy ismét elhárította. Részben azért, hogy ne okozzon bajt az itthon maradottaknak, részben pedig megismételte korábbi állítását, miszerint „bűnt nem követett el, nem vétett senki ellen, ő ide tartozik, nincs mi elől elszöknie”. Feje felett Damoklész kardjaként még ott függött a csupán „felfüggesztett” halálos ítélet. Döntését ezúttal életének végső kérdése vonatkozásában, azaz az élet és a halál között választva kellett meghoznia, hisz tudta itteni szabaduláshoz csak a csoda segítheti hozzá. Hitének bizonyítéka, hogy ismét csak a maradás mellett döntött.[45]

Politikusi működésének utolsó évében 1944-ben, a Magyar Néplapban megjelenő egyik utolsó írását akár szellemi végrendeletének is tekinthetnénk. Cikkében arról ír, hogy **“a szlovák-magyar megértés, kiegyezés, egymás kezének megtalálása nem hangulat kérdése, nem szíréhang, mely mögött imperialista célok lebegnek, mint azt egyesek egyre gyakrabban szeretik hangoztatni. Annak a politikusnak, aki ebből a talajból sarjadt ki, természetes parancs ez, a táj, a folyók, a lélek parancsa, mely tisztán zeng és megértést hirdet a pillanatnyi légköri zavarok ellenére is. Igen, ki merem mondani, hogy a szlovák-magyar megértés, történelmi szükségszerűség itt, a Kárpátok bércei alatt. /.../ Végezetül talán még annyit: a jövőt az építi helyesen, aki számításba véve az adottságokat, nem gátakat és elválasztófalakat emel, hanem a félreértések kiegyenlítéséhez és a békés együttélés előfeltételeinek megteremtéséhez járul hozzá”**[46].

Esterházy János a magyar népcsoport érdekeiért küzdött, szerette szülőföldjét, hazáját, s magáénak vallotta a tágabb közép-európai térséget is. Sajátjai, a szlovákiai magyarság következetes érdekképviselőtén túl, Közép-Európa jelen és jövőbeli sorsáért felelőséget érezve fogalmazta meg sok tekintetben máig aktuális gondolatait a magyar-szlovák együttélésről. Ebből fakadóan tényként kezelhetjük, hogy Esterházy Jánost a magyar érdekek melletti konzekvens kiállása sosem változtatta a szlovák nép ellenségévé, épp ellenkezőleg, tiszta lelkiismerettel állíthatjuk, hogy számos korabeli magyar politikusok közül kiemelkedik a szlovák nemzet iránt érzett empátiájával, szolidaritásával. Kinyújtott kezét elvetve szlovák szomszédjaink egyik legnemesebb lelkű barátjukat veszítenék el, s ez mindannyiunk számára igen nagy kárt, pótolhatatlan veszteséget jelentene.

Hivatkozásjegyzék:

[1] S. Forgón Szilvia: Őszintén szerette ezt a népet. Vasárnap, 1993.IV.13. 4.p.

[2] Prágai Magyar Hírlap (PMH), 1933. VI. 29. 3.p.

[3] Esterházy János: Sorsközösség a Kárpátok alatt. In.: Magyar Hétköznapiak, Toldy kör, Pozsony, 1942, 8.p

- [4] Az 1920-as parlamenti választások során például a cseh vezetés alatt álló Csehszlovák Néppárt olyan választási együttműködést kötött a Szlovák Néppárttal, amelynek szövege ki-zárta az OKSZP-vel való együttműködés minden formáját.
- [5] Esterházy János levélben számolt be a történekről Hegedűs Gyula szerkesztőnek. In.: Or-szágos Széchenyi Könyvtár (OSZK), Fond 279/34
- [6] PMH, 1936, XII. 3, 3-4. p.
- [7] Diariusz i teki Jana Szembeka 1935-1945, Sikorski Museum, London, 1972, 138. p.
- [8] uo. 192. p.
- [9] Hóry András: Bukaresttől Varsóig. Gondolat, Budapest, 1987, 202. p.
- [10] Esterházy Lujza: Szívek az ár ellen, Püski, 1991, Budapest, 87-87. p.
- [11] Magyar Országos Levéltár (MOL), Fond K64-1938/7-65
- [12] Hóry, uo. 406. p.
- [13] Diariusz i teki Jana Szembeka, i. m., 391. p.
- [14] Magyar Nemzet, 1938, XI. 12. 2. p.
- [15] Híradó, 1934. V. 23. 3. p.
- [16] „Szlovákiában szlovákul!”, Szlovákiát a szlovákoknak!”
- [17] Sidor, Karol: Slovenska politika na pöde pražského snemu II. Bratislava, 1943, 296-297. p.
- [18] Esterházy János: A szlovákiai magyar család élete a második sorsforduló óta. In: A szlo-vákiai magyarság élete 1938-1942, Atheneum, Budapest, 1942, 12. p.
- [19] Ďurčanský, Ferdinand: Pohľad na slovenskú politickú minulosť, Bratislava, 1943, 205. p.
- [20] Új Hírek, 1938. karácsonyi szám, 1. p.
- [21] Új Hírek, 1939. I. 1., 1-2. p.
- [22] uo.
- [23] Janek István: Egy elfelejtett háború. Magyar-szlovák „kis háború” 1939 márciusában. Rubicon, 2008. 4. sz., 33-36. p.
- [24] Új Hírek, 1939. I. 19., 2. p.
- [25] Új Hírek, 1939. IV. 6., 2-3. p.
- [26] Szalatnai Rezső: A csehszlovákiai magyarok 1938 és 1945 között. Regio, 1990. 3. sz. II. 165. p.
- [27] Új Hírek, 1938. XII. 14., 2. p.
- [28] Új Hírek, 1939. IV. 9., 1. p.
- [29] Esti Újság, 1939. V. 14., 1-2. p.
- [30] uo.
- [31] Tesnopisecká zpráva o 34. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky, Bratislava 7. mája 1940, 22-26. p.
- [32] Tesnopiseckázpráva o 6. zasadnutí[...] 21. júla 1939, 9. p.
- [33] Új Hírek, 1940. Újévi szám. 1. p.
- [34] Új Hírek, 1940. I. 4., 3. p.
- [35] Új Hírek, 1940. XI. 10., 1. p.
- [36] Tesnopisecká zpráva o 34. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky, Bratislava 7. mája 1940, 22-26. p.
- [37] MOL-K64-1941-65-5.
- [38] Új Hírek, 1941. V. 24., 1. p.
- [39] Molnár Imre: Esterházy János élete és mártírhalála. Méry Ratio, Budapest, 2010.

- [40] Magyar Hírlap, 1942. VIII. 7., 3. p.
- [41] Ellenzék, Kolozsvár, 1944. II. 3, 2. p.
- [42] Uo
- [43] Peéry Rezső: A két Esterházy. In: Malomkövek között. Európai Protestáns Magyar Szabad Egyetem (EPMSZE), Bern 1977, 55. p.
- [44] Molnár Imre: Esterházy János élete és mártírhalála. Méry Ratio, Budapest, 2010,
- [45] Kegyelem életfogytig, Esterházy János szenvedéstörténetének dokumentumai Mycielskiné Esterházy Mária feljegyzései alapján, Szeged, METEM, 209
- [46] Magyar Hírlap, 1944. III. 26, 5. p

UTÓSZÓKÉNT

TAMÁSI OROSZ JÁNOS:

FOHÁSZ MEGBÉKÉLÉSÉRT

Mennyi elvesztegetett évszázad, mennyi véres harc, és még több vértelen, csöndbe fordult, magába roskadt akarat; mennyi remény és még több reménytelenség; mennyi hadak útja és mennyi menekülés; mennyi sziklává kövesedett arcból is feléd futó, merengő tekintet,

Mi atyánk

pedig annyiszor mondtuk: hiszünk a szeretet erejében, hiszünk egymás kultúrájának méltóságában, hiszünk a másság mélyén rejtőző egyformán leboruló áhítatban, amely az élet szentségének megértett üzenete, és az élet teljességének, az életből fakadó csodáink által vált, válhat megérthetővé, mindannyiunknak nyelvén, mert mindenik teremtettednek, s néked,

ki vagy a mennyekben

a lelkében dal van, ezért ugyanazt látjuk szépnek egy madár röptében, egy kisgyerek nevetésében, egy festmény színeiben – nem kell ehhez egyazon anyanyelv, elég édesanyánk nyelvén elsuttogni:

szenteltessék meg

s nem kell ugyanabban a politikában hinnünk, elég ugyanazon demokráciában; és nem kell ugyanazt az ellenséget gyűlölnünk, sőt, nem kell ellenséget keresnünk magunknak ahhoz, hogy erősebbnek érezzük önmagunkat; elég, ha

a te neved

azt jelenti: nem törsz mások életére, sem fizikai, sem lelki, sem szellemi síkon, sem gondolattal, sem szóval, sem cselekedettel, nem növesztess bőrödből s bőrödre, ha minden elfogyott, akkor már önmagadból, de azért is, tüskék fegyverét, fegyverek páncélját, ellenben úgy óhajtod másnak is,

jöjjön el

miképpen önmagadnak; mert hát micsoda képtelenség az: a vér közös, de a verőér nem; hát nem, nem és nem; a szeretet örömében és az Örömhír szeretetében mindannyian egyek vagyunk; Dunának, Oltnak egy a hangja, költőidnek egy a fohásza: az én országom

a te országod

az én hazám a te hazád, s nem válhatunk akaratossággal a te akaratod ellenére világnyi tűzfészekké; mert az én örömöm a te örömödre szolgál; hát

legyen meg

bennünk egyetlen akaratként: emberek vagyunk, akiket egy felsőbb parancs arra szorít, hogy egymásért, s ne egymás ellen éljünk, cselekedjünk; mert ez visz előre házat s hazát, egyént és közösséget; ez teremti meg a nemzetek családját; sorsközösségét; egy család története, tudjuk, sokban és sokszor változik az uralkodó szélirány, kiszámíthatatlan, kiket sodornak annak kötelékébe az érzelmek, ám a család, ha valóban a szeretet szikláján áll, sohasem veszíti el összetartó erejét, mert

a te akaratod

a szülők megtanítják a gyermekeiket, nagyszülők az unokáikat, arra, hogy az utódok tisztelettel és szeretettel beszéljenek a családi fotóalbumokban őrzött ősökről; immár kik

amint a mennyben úgy

élnek tovább bennünk; vagy legalább megértéssel – azonképp, legalább; hiszen az élethelyzetek

itt a földön

sohasem egyformák; de nekünk innen, a családi kötelékek szorosságának pontjából kell elindulnunk egymás felé, itt, a Kárpát-Medencében; megosztani

mindennapi kenyerünket

kezet szorítani s helyet, ha kell, tágassá növelt fészkeinkben, szeretet-mandaláinkban, az esztelen harcok menekülteinek, kérve érettük is, hogy

add meg nekünk ma

békességünket, mondja ezt összekapaszkodó tekintetünk,

és

tudván tudva azt, hogy a történelmünk eltérő, s olykor szellelbélelt időkkal ver bennünket, mégis,

bocsásd meg vétkeinket

elfogadva azt, hogy ami az egyikünkben örökké szomorúságot gerjeszt, az másunkban örömet, születésnapot;

miképpen mi is

úgy sóhajtjuk hát közös akaráttal:

megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek

másunkban másképpen él a múlt, érti ezt szívünk és értelmünk, a hagyományok, az identitás, a kultúrák gyökerei által különbözünk, ám ez nem másság: mondtam, a szeretet örömeiben és az Örömhír szeretetében mindannyian egyek vagyunk;

és ne vígy minket kísértésbe

sem ártó szó, sem rontó gondolat, sem véres cselekedet, mert mindannyian felelősséggel tartozunk azért, hogy békességünk s békénk akarata kerekedjék felül, végül, minden ártó szándékon; ne ártsunk egymásnak; a történelemnek, a múltnak mindig vannak nyertesei és vesztesei, de sem egyik, sem másik nem válhat bennünk mindig önmagába forduló, s mindig kibogozhatatlan, végtelen csomóvá, élethurokká; ne tégy ezért dölyfösekké,

de szabadíts meg a gonosztól, mert

a jövőnek, közös jövőnknek, csak azok lehetnek majdan győztesei, akik képesek összekapaszkodva élni házzal, hazával, hazákkal, testvéreikkel, a szeretet örömeivel és az Örömhír szeretetével; megkapaszkodván az örökkévaló kegyelmében; tudván mondani nekik, hogy

tied az ország, a hatalom és a dicsőség

legyen hát ez a nap a holnap:

mindörökké

tartó összetartozásunk fájdalomban és szeretetben megbékélt közös ünnepe.

Ámen

FÜGGELÉK

A felhasznált képek forrásai:

Kép helye	Kép forrása
6. oldal	https://www.dontibbits.com/Europe/England/Coventry-Cathedral/i-cP3R8Jc/
7. oldal	epiteszforum.hu
9. oldal	chartaxxi.eu
13. oldal	szolnok.varosom.hu
14. oldal	retronom.hu
16. oldal	https://www.boothconstructions.com/new/wordpress/wp-content/uploads/2016/04/Image-10.jpg
19. oldal	https://mta.hu/data/cikkek/109/1098/cikk-109859/duna-nap-cl_680_454_1561913597.jpg
21. oldal	naputonline.hu
22. oldal	libri.hu
24. oldal	http://foruminst.sk/
25. oldal	http://www.aradreporter.ro/
27. oldal	chartaxxi.eu
28. oldal	Google Térkép
31. oldal	MTI Fotó: Gink Károly
37. oldal	www.iroszovetseg.hu
39. oldal	https://fortepan.download/_photo/1600/fortepan_15927.jpg
41. oldal	https://csakypal.eu/volt-egyszer-egy-forradalom/
46. oldal	nyugat.hu
50. oldal	ma7.sk
54. oldal	James Steidl képe
57. oldal	https://jozsefvaros.lutheran.hu/2017/03/15/megbekeles-liszka-viktor/

A hátsó borítón:

Caspar David Friedrich: Vándor a ködtenger felett, 1818

